

გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი

მაგისტრანტი: გიორგი უთნელიშვილი

სამაგისტრო ნაშრომი : პასუხისმგებლობა საერთაშორისო ჰუმანიტარული

სამართლის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულისათვის

სამართლის სამაგისტრო პროგრამა

სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია სამართლის მაგისტრის აკადემიური ხარისხის

მოსაპოვებლად

ხელმძღვანელი: სამართლის დოქტორი,

პროფესორ მალხაზ ლომსაძე

გორი

2021

შინაარსი

შესავალი -----	3
თავი I. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ცნება, წყაროები და პრინციპები-----	5
1.1. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ცნება -----	5
1.2. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის წყაროები -----	7
1.3. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის პრინციპები -----	16
1.4. ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების ადგილი საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში -----	19
თავი II. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის დარღვევა შეიარაღებული კონფლიქტის დროს -----	24
2.1. შეიარაღებული კონფლიქტის ცნება და სახეები -----	24
2.2. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევა შეიარაღებული კონფლიქტის დროს-----	28
2.3. შეიარაღებული კონფლიქტის დროს ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შექმნა და ფიზიკური დასახიჩრება -----	33
2.4. ჰუმანიტარული სამართალი და საქართველო -----	36
თავი III. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის გათვალისწინებული ომის წარმოების მეთოდებისა და საშუალებების ამკრძალავი ნორმები-----	44
3.1. ომის წარმოების აკრძალული მეთოდები-----	44
3.2. ომის წარმოების აკრძალული საშუალებები-----	49
დასკვნა -----	54
გამოყენებული ლიტერატურა -----	57

შესავალი

ადამიანთა მოდგმის ისტორია თავის მხრივ ომების წარმოების აღწერა და გამოკვლევაა, რადგან შეიარაღებული დაპირისპირება უმეტესწილად გამოიყენებოდა ხალხთა შორის ნებისმიერი პრობლემის და უთანხმოების გადასაწყვეტად, ზოგჯერ ეს მიზეზი შეიძლება ძალიან ელემენტარული და არაადეკვატური ყოფილიყო, როგორც, მაგალითად, ქალისთვის ბრძოლა, ამის მაგალითია ტროას ომი. რა თქმა უნდა XXI საუკუნეში საერთაშორისო კონფლიქტები, ასეთი მიზეზით აღარ ხდება, მაგრამ მაინც არ არის იშვიათობა და სამწუხაროდ დღესაც გვხვდება ისეთი ქვეყნები, სადაც ომი და შეიარაღებული დაპირისპირება არც წყდება. ახლანდელ განვითარებულ მსოფლიოშიც კი ვერ ხერხდება მსგავსი კონფლიქტების პრევენცია და ამიტომაც მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად საჭიროა მათი სამართლებრივი მოწესრიგება, ისე, რომ მინიმუმამდე იყოს დაყვანილი სისხლისღვრით გამოწვეული ტრაგიკული შედეგები, როგორც თვითონ მეომრების, ასევე მშვიდობიანი მოსახლეობის მხრიდან.

როგორც აღვნიშნეთ, დღეს ბევრი სახელმწიფოს მიერ აღიარებულია საერთაშორისო სამართლის ისეთი მოთხოვნები, რომლებიც შეიცავენ ომის აკრძალვის პრინციპს, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, სამწუხაროდ, ომისა და ძალის გამოყენების თეორიული და სამართლებრივი აკრძალვა, არ ნიშნავს მათ სრულ აღმოფხვრას საზოგადოების ცხოვრებიდან. იმისათვის, რომ ხელი შეეწყოს საბრძოლო მოქმედებების ჰუმანიზაციას და შემცირდეს აღნიშნულის დროს მსხვერპლთა რიცხვი, წინანდელთან შედარებით, არსებობს განსაზღვრული წესები, რომელთა დაცვაც აუცილებელია მეზობლი მხარეებისათვის. ერთობლიობაში, ისინი შეადგენენ საერთაშორისო საჯარო სამართლის ცალკე დარგს- საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალს.

ისტორიას თუ გადავხედავთ, ვნახავთ, რომ ადამიანები ოდითგანვე ცდილობდნენ მოეწესრიგებინათ სამხედრო მოქმედებების წარმოება, რათა აღეკვეთათ მათი უარყოფითი ხასიათის შედეგები, მინიმუმამდე დაეყვანათ მსხვერპლთა რიცხვი, დაეცვათ ცალკეული სამოქალაქო ობიექტები, თუმცა განსაკუთრებული შედეგი ამას არ გამოუღია. სწორედ ამიტომ გახდა საჭირო უფრო

რეალური და პერსპექტიული ზომების მიღება, რასაც დასაბამი XIX საუკუნიდან მიეცა, როდესაც წარმოიშვა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი და სწორედ ამ პერიოდში, კერძოდ, 1863 წელს შეიქმნა შვეიცარიაში დაჭრილთა დახმარების პირველი საზოგადოება, რომელიც ცნობილია „წითელი ჯვრის“ სახელით ხოლო 1864 წელს ხელი მოეწერა პირველ საერთაშორისო შეთანხმებას ამ სფეროში - ჟენევის კონვენციას ომის დროს დაჭრილთა და ავადმყოფთა დაცვის შესახებ.

დღესდღეობით შეიარაღებული კონფლიქტების მხარეთა შორის წარმოშობილი ურთიერთობები წესრიგდება მრავალრიცხოვანი საერთაშორისო ხელშეკრულებებითა და შეთანხმებებით, რომელთა დაცვა ყველასთვის სავალდებულოა.

მიუხედავად საერთაშორისო საზოგადოების ძალისხმევისა, სამწუხაროდ შეიარაღებული კონფლიქტები არც თუ ისე იშვიათობაა. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დედამიწის სხვადასხვა რეგიონში მოხდა 100-ზე მეტი განსხვავებული მასშტაბის შეიარაღებული კონფლიქტი და დაპირისპირება, რამაც შეიწირა ათათასობით მშვიდობიანი მოქალაქე, გაანადგურა მილიონობით მატერიალური ღირებულების სიკეთე და მნიშვნელოვანი კულტურული ძეგლი.

ჩვენს დღეებში სახელმწიფოთა უმრავლესობას აღებული აქვს ვალდებულებები, რათა დაიცვან მსხვერპლი შეიარაღებული კონფლიქტების პერიოდში, აგრეთვე მოქმედებს ომის საშუალებებისა და მეთოდების გამოყენებასთან დაკავშირებული შეზღუდვები. ამ ყველაფერთან ერთად აქტუალური გახდა საერთაშორისო ორგანიზაციების თანამშრომლობა შეიარაღებული კონფლიქტების პოტენციურ მონაწილეებთან დაკავშირებით.

წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტის საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის საკონსულტაციო სამსახურის მასალებში აღნიშნულია, რომ ომის სამართლად წოდებული საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი დეტალურად განსაზღვრავს წესებს და პირობებს, რომლებიც მიმართულია შეიარაღებული კონფლიქტის შედეგების შემცირებისკენ. უფრო ზუსტად კი, ის იცავს მათ, ვინც არ, ან აღარ იღებს მონაწილეობას საბრძოლო მოქმედებებში და განსაზღვრავს ომის წარმოების საშუალებებსა და მეთოდებს.

ნაშრომში ძირითადად განხილულია ისეთი სახის დანაშაული, რომელიც პირდაპირ ეწინააღმდეგება საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალს. აქვე აღწერილია და განმარტებულია საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ცნება, წყაროები და სისტემა, ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების ადგილი საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, აგრეთვე საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის დარღვევა შეიარაღებული კონფლიქტისა და ომის დროს, შეიარაღებული კონფლიქტის ცნება და სახეები, ასევე საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების დარღვევა სახელმწიფოთაშორისი ან შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს, აღნიშნულია საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით გათვალისწინებული ომის წარმოების მეთოდებისა და საშუალებების ამკრძალავი ნორმები.

თავი I. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ცნება, წყაროები და პრინციპები

1.1. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ცნება

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, როგორც საერთაშორისო სამართლის დამოუკიდებელი დარგი და სასწავლო დისციპლინა ჩამოყალიბდა დასავლეთის სახელმწიფოებში XX საუკუნის ორმოცდაათიანი წლებიდან.

სამართლის თეორიის მიხედვით, დარგები წარმოადგენენ სამართლებრივი სტრუქტურის ქვედანაყოფებს, რომლებიც ერთობლიობაში ქმნიან სისტემას. მეცნიერებაში, ლექსიკონებსა და ენციკლოპედიებში აღიარებულია, რომ დარგი არის მეცნიერული კატეგორია, რის გამოც სხვადასხვა მეცნიერი თავისებურად განსაზღვრავს სამართლის სისტემას, მის ნაწილებსა და ინსტიტუტებს. ჩვენს შემთხვევაში ჰუმანიტარული სამართალი არის საერთაშორისო სამართლის სუბიექტთა შორის არსებული ერთგვაროვანი ურთიერთობის მომწესრიგებელი ნორმები, მექანიზმები, ინსტიტუტები და პრაქტიკა. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ძირითადი ნიშნები და პრინციპები ჩამოყალიბებულია ჟენევისა და ჰააგის კონვენციებსა და გაეროს წესდებაში და შესაბამისად ამ დებულებებით განისაზღვრა გაეროს მიზნები საერთაშორისო მშვიდობის დაცვის სფეროში. გაეროს წესდების პრეამბულაში მოცემულია გაეროს შექმნის მთავარი მოტივი, ხალხთა მტკიცე გადაწყვეტილება, რათა ომის საშიშროებისა და უბედურებისგან იხსნას მომავალი თაობები, არ შეიბღალოს და განმტკიცდეს ადამიანთა ძირითადი უფლებები, ქალთა და მამაკაცთა, დიდი და პატარა ერების თანასწორობა, რომ ვიცხოვროთ მშვიდად და არ დავიშუროთ ძალები საერთაშორისო მშვიდობისა და უსაფრთხოების დასაცავად. ამ მიზნის უფრო თვალნათლივ განსამტკიცებლად, გაერომ 1946 წელს შექმნა ადამიანის უფლებათა კომისია, რომელმაც ორი წლის შემდეგ, 1948 წელს, მოამზადა ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია.

აღნიშნულმა დეკლარაციამ სამართლებრივი თვალსაზრისით გააფართოვა ადამიანის უფლებათა არეალი, რასაც შემდგომში მოჰყვა ეკონომიკური, კულტურული, სოციალური და სხვა უფლებების ჩამონათვალი, რაც საერთაშორისო პაქტების მეშვეობით მოხერხდა. ამ ყველაფერმა კი ძალიან დადებითი გავლენა იქონია ჰუმანიტარული სამართლის, როგორც საერთაშორისო სამართლის დარგის განვითარებაზე, რომლის ძირითადი მიზანია შეიარაღებული კონფლიქტებისა და ომების დროს ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვა საერთაშორისო თანამეგობრობის ყველა წევრ სახელმწიფოთა მიერ. აქედან გამომდინარე საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი არის სამართლებრივი ნორმების ის ერთობლიობა, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანის საყოველთაო უფლებებს კონფლიქტის მონაწილე და მეომარი სახელმწიფოების მიმართ და სახელმწიფოს საყოველთაო მოვალეობებს საერთაშორისო კონვენციების დამატებითი ოქმების და სხვა დოკუმენტების მოთხოვნათა შესრულებაში. როგორც საგანი და სასწავლო დისციპლინა, იგი წარმოადგენს მნიშვნელოვან მიმართულებას თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის დარგებს შორის და მას განვითარების საკუთარი ისტორია აქვს.¹

XIX-XX საუკუნეებში ჩამოყალიბდა საერთაშორისო ნორმების მთელი სისტემა, რომელთა შორის დიდი ადგილი ეკავა ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის მაქსიმალურ დაცვას, ომის პერიოდში ტყვეობაში ან ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ყოფნის დროს მისი უფლებების განსაზღვრისა და განმტკიცებისათვის. ამ ყველაფრის დახმარებით ჩამოყალიბდა საერთაშორისო სამართლის განსაკუთრებული და მნიშვნელოვანი დარგი - საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, რომელიც არც ისე დიდი ხანია, რაც ისწავლება უმაღლეს სასწავლებლებში - აღნიშნავს აკადემიკოსი ლევან ალექსიძე, ჰანს-პეტერ გასერის წიგნის წინასიტყვაობაში.² საქართველოსთვის აღნიშნულ დარგს არა მარტო თეორიული, არამედ დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობაც გააჩნია, რადგან მის ტერიტორიაზე არა ერთ შეიარაღებულ კონფლიქტს ჰქონდა ადგილი ბოლო საუკუნის განმავლობაში, რის შემდეგაც ქვეყანაში პოლიტიკური და სოციალური მდგომარეობა უფრო დამძიმდა.

¹ გ. ლობჯანიძე, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, თბ., 2013, გვ. 17.

² ჰანს-პეტერ გასერი, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი (შესავალი) თბ., 1999. გვ.7.

1.2. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის წყაროები

ბოლო ორი საუკუნის მანძილზე ჩამოყალიბდა და შეიქმნა საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების მთელი სისტემა, რომელიც აქცენტირებული და გამახვილებულია ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის მაქსიმალური დაცვისკენ, ტყვეობაში ან ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ყოფნისას მისი უფლებების დადგენისა და განმტკიცებისკენ, რამაც განაპირობა საერთაშორისო სამართლის დარგის- საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ჩამოყალიბება და განვითარება.

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, როგორც აღვნიშნეთ, არის საერთაშორისო სამართლის თავისებური დარგი, რომელიც მოიცავს ყველა საერთაშორისო კონვენციას, ხელშეკრულებასა და სხვა აქტებს, რომლებიც ეხება ადამიანის უსაფრთხოებას შეიარაღებული კონფლიქტების დროს. როგორც ეგეთი, ომის კანონები და ჩვეულებები მაქსიმალურად ზღუდავენ ომის დაწყების შესაძლებლობას, ხოლო ასეთი კონფლიქტის დაწყების შემთხვევაში ადგენენ სავალდებულო ქცევის წესებს, როგორც მთლიანად სამხედრო ქვედანაყოფთათვის და მათ მეთაურთათვის, ისე ცალკეული ჯარისკაცებისთვის, კრძალავენ გარკვეული სახის იარაღის გამოყენებას, რომელიც განსაკუთრებულ ტანჯვას აყენებს ადამიანებს, აგრეთვე იცავენ მშვიდობიან მოსახლეობას, სამხედრო ტყვეებს, ამსუბუქებენ მათ ბედს, იცავენ კულტურულ და მატერიალურ ფასეულობებს ომის წარმოების პერიოდში.

აგრესიული ომი, როგორც ვიცით, კანონგარეშეაა გამოცხადებული, თუმცა ეს მაინც არ გამორიცხავს ასეთი ომის დაწყების შესაძლებლობას. თავის მხრივ შეიარაღებული კონფლიქტი იწვევს თავდაცვით რეაქციას და შესაბამისად, მეორე მხრიდანაც იწყება შეიარაღებული ბრძოლა გადარჩენისთვის. იგივენაირად იქცევა

ჩვეულებრივი ხალხიც, რომელიც იძულებულია ხელში აიღოს იარაღი ეროვნული დამოუკიდებლობის მოსაპოვებლად ან დასაცავად.

დღევანდელ ცხოვრებაში ხშირია არა საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტები, რაც ნიშნავს, რომ ისინი ერთი სახელმწიფოს ფარგლებში მიმდინარეობს. შეიძლება არსებობდეს კონფლიქტი, რომელიც ორ სახელმწიფოს შორის ხორციელდება, მაგრამ აგრესიის ხასიათი არ იყოს დადგენილი. მაგალითად, ხშირად ხდება გაეროს ეგიდით ჯარების გამოყენება აგრესიის წინააღმდეგ, თუნდაც ერაყის მიმართ. აქედან გამომდინარე ომის საშიშროება დღესაც კი, XXI საუკუნეში არ არის სამუდამოდ ლიკვიდირებული. თუმცა ომის კანონებისა და ჩვეულებების ხვედრითი წილი საერთაშორისო სამართალში საგრძნობლად შემცირდა, სულ ცოტა ხნის წინ მას ომისა და მშვიდობის სამართალი ეწოდებოდა.

ომის პერიოდში ანუ ექსტრემალური საერთაშორისო ურთიერთობების პირობებში სახელმწიფოს მოღვაწეობა რეგულირდება იმ პრინციპებითა და ნორმებით, რომლებიც მიეკუთვნება საერთაშორისო სამართალს, რომელიც გამოიყენება საერთაშორისო კონფლიქტების პერიოდში.³

„საერთაშორისო სამართალი, - აღნიშნავდა შ. ლ. მონტესკიე, - ბუნებრივად ეფუძნება იმ პრინციპს, რომელიც მდგომარეობს იმაში, რომ მშვიდობიანობის პერიოდში სახელმწიფოებმა რაც შეიძლება მეტი სიკეთე უნდა განახორციელონ, ხოლო ომის პერიოდში - რაც შეიძლება ნაკლები ბოროტება“.⁴ სწორედ ეს გახდა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის განვითარების მამოძრავებელ ძალა მისი წარმოშობის მომენტიდან.

ჯერ კიდევ ჰოლანდიელი იურისტებისა და სახელმწიფო მოღვაწის ჰუგო გროციუსის ნაშრომებში (XVII ს.) გვხვდება გამონათქვამი იმის შესახებ, რომ „ომისათვისაც, ისევე, როგორც მშვიდობიანი დროისათვის, არსებობს შესაბამისი კანონები“, რასაც ჩვენ შემთხვევაში წარმოადგენს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი.

ჰუგო გროციუსმა თავის წიგნში „ომებისა და მშვიდობის უფლების შესახებ“, რომელიც ჯერ კიდევ 1625 წელს გამოიცა, გამოთქვა აზრი, რომ „საჭიროა

³ Busa L. Internacional Control os a Safeguandi of Cegality internacional sife, in Questions of internacional Law Buagdest, 1966.

⁴ შ. ლ. მონტესკიე, კანონთა სული შესახებ. ნაწ. I-1 პ. 1862. გვ. 9.

სამართლიანი ომების წარმოება, არა მარტო საკუთარ, არამედ სხვა ტერიტორიაზე მყოფ ქვეშევრდომთა დაცვის მიზნით, თუ ადგილი აქვს მათ მიმართ აშკარა უკანონობას“.

ისტორიას თუ გადავხედავთ, ვნახავთ, რომ უძველეს დროშიც კი არსებობდა ომის წარმოების დაუწერელი წესდება ადათის, ჩვეულებების სახით, აგრეთვე ისახებოდა ქვეყნის შიდასამართლებრივ ნორმებში. მაგალითად, მანუს კანონებში დადგენილი იყო ძალადობის მკაცრი შეზღუდვა, საბრძოლო მოქმედებების პერიოდში იკრძალებოდა მოწამლული იარაღის გამოყენება, აგრეთვე უიარაღოთა, ტყვეების, დაჭრილების, მძინარეთა და შეწყალების მთხოვნელთა დახოცვა. ძველი საბერძნეთის ქალაქ-სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობებში არსებობდა ჩვეულებითი ნორმა, რომლის მიხედვითაც - ომი არ უნდა დაწყებულიყო მისი გამოცხადების გარეშე; სიკვდილი ბრძოლის ველზე იძლეოდა დასაფლავების უფლებას ქალაქის დაპყრობისას არ შეიძლებოდა ტაძრებში თავშეფარებულთა დახოცვა.⁵ აგრეთვე სამხედრო ტყვეები ექვემდებარებოდნენ გაცვლას და მხოლოდ უკიდურეს შემთხვევაში გადაიქცეოდნენ მონებად. ომის წარმოების წესები და ჩვეულებები აისახა არა მარტო შიდასახელმწიფოებრივ ნორმებში, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, არამედ რელიგიურ წიგნებშიც, როგორცაა, ბიბლია და ყურანი.

ისევე, როგორც 1949 წლის 12 აგვისტოს ჟენევის კონვენციები ომის მსხვერპლთა დაცვის შესახებ, რელიგიური წყაროებიც მოითხოვენ საბრძოლო მოქმედებების წარმოებას მხოლოდ იმათ წინააღმდეგ, ვინც თვითონ მონაწილეობდა მათში.

ყურანში, მაგალითად, ნათქვამია: „ომე ალაჰის სახელით, იმათ წინააღმდეგ, ვინც შენ წინააღმდეგ იბრძვის, მაგრამ ნუ იქნები აგრესიული. ალაჰს არ უყვარს აგრესია“.

მანდვე, მე-2 თავში ხაზგასმულია: „ნუ ეომები იმას, ვინც მეჩეთშია, მაგრამ თუ შენ გებრძვიან, დახოცე ისინი“. დაახლოებით იგივე გათვალისწინებულია

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმებში, რომლებიც კრძალავენ ლაზარეთების, ტაძრების გამოყენებას მტრისათვის ზიანის მისაყენებლად.

წლების მანძილზე ომის წარმოების ხელოვნებაში საგრძნობი ცვლილებები მოხდა. გამოგონილ იქნა ცეცხლსასროლი იარაღი და სხვა მრავალი საშუალება, რის შემდეგაც შეიარაღებულმა კონფლიქტებმა სხვა ხასიათი შეიძინეს, ისევე, როგორც

⁵ გ. ლობჯანიძე, რომის სახელმწიფო და სამართალი, ქუთ., 2009. გვ. 267.

მათმა მასშტაბებმა. შეიცვალა დამოკიდებულება სამხედრო ტყვეების მიმართ, რომელთაც უფრო და უფრო ხშირად ათავისუფლებდნენ გამოსასყიდით. აგრეთვე დაჭრილების მიმართ, რომლებიც გამოჰყავდათ საბრძოლო ველიდან და დახმარებას უწყევდნენ და სასიკვდილოდ არ წირავდნენ.

უკვე XIX საუკუნეში მნიშვნელოვნად დაჩქარდა შეიარაღებული კონფლიქტების ჰუმანიზაცია, რასაც საფუძვლად საზოგადოებრივი ორგანიზაციების შექმნა უდევს, რომლებმაც ბევრ ქვეყანაში მოიკიდეს ფეხი და ახორციელებდნენ თავიანთ საქმიანობას.

1859 წელს, ავსტრია-იტალია-საფრანგეთის ომის დროს შვეიცარიელმა მოქალაქემ ანრი დიუნანმა განახორციელა დაჭრილების დახმარება სოლფერინოსთან ბრძოლის შემდეგ, რის შემდეგაც ყველაფერი აღწერა თავის წიგნში „მოგონებები სოლფერინოზე“, რომელმაც გააღვიძა საზოგადოებრივი შეგნება და 1863 წელს, ჟენევაში შეიქმნა დაჭრილთა დახმარების მუდმივი საერთაშორისო კომიტეტი, რომელიც დღეს წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტის სახელითაა ცნობილი.⁶

ერთი წლის შემდეგ შვეიცარიის მთავრობამ ჩაატარა დიპლომატიური კონფერენცია ომის მსხვერპლთა დახმარების შესახებ დოკუმენტაციის გამზადების მიზნით, სადაც მონაწილეობა 12-მა სახელმწიფომ მიიღო და სწორედ ამ კონფერენციაზე ხელმოწერილ იქნა პირველი მრავალმხრივი კონვენცია ომის დროს დაჭრილებისა და ავამყოფების დაცვის შესახებ. ეს გახლდათ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის პირველი დოკუმენტი, რომელშიც განხორციელებულ იქნა ანრი დიუნანის თავდაპირველი იდეა. ამ კონვენციას შემდგომ 50-ზე მეტი სახელმწიფო შეუერთდა და აღიარა.

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი მრავალ საერთაშორისო სამართლებრივ აქტს შეიცავს, რომლებიც აწესრიგებენ სახელმწიფოთა ურთიერთობებს შეიარაღებული კონფლიქტის მიმდინარეობისას.

სახელმწიფოების ან სხვა საერთაშორისო სამართლის სუბიექტების შეთანხმებას უფლებათა და ვალდებულებათა ჩამოყალიბების, შეცვლის ან გაუქმების შესახებ შეიძლება მრავალგვარად ეწოდოს, კონვენცია, პაქტი, შეთანხმება, ოქმი, ხელშეკრულება და სხვა, მაგრამ მიუხედავად ამისა იურიდიული ძალა მაინც

⁶ გ. ლობჯანიძე, ადამიანის უფლებათა სამართალი. თბ., 2005. გვ. 312.

თანაბარია. როგორც წესი, საერთაშორისო ხელშეკრულების მხარეებად, როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტები ძირითადად სახელმწიფოები გვევლინებიან. ადათ-ჩვეულებებისგან განსხვავებით ხელშეკრულებას წერილობითი ფორმა აქვს და ზედმიწევნით ასახავს მხარეთა პოზიციებს. მხარეთა მიერ მისი ხელმოწერის მომენტიდან იგი ხდება შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ნაწილი.

აქედან გამომდინარე, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ძირითად წყაროებს წარმოადგენენ: საერთაშორისო ხელშეკრულებები და საერთაშორისო ადათ-ჩვეულებები.

რაც შეეხება საერთაშორისო ხელშეკრულებებს, მათი საშუალებით წესრიგდება და იზღუდება მეთოდები და საშუალებები ომის წარმოების დროს. კაცობრიობა საუკუნეების მანძილზე ახდენდა ადათ-წესების ჩამოყალიბებას, რომელთა კოდიფიცირება შემდგომში მოხდა მაგალითად 1899 წლის ჰააგის წესდებებში. აგრეთვე, ადათ-წესები და ჩვეულებები აისახა სანქტ-პეტერბურგის დეკლარაციაში, ასევე 1868 წლის ჟენევის ოქმში, რომელიც ეხება გაზის გამოყენების აკრძალვას საომარი მოქმედებების წარმოებისას.

ჟენევის 1949 წლის კონვენციას მოყვება 1977 წლის დამატებითი ოქმები, რომლებსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განვითარებაში. მათში აღნიშნულია, რომ სამოქალაქო მოსახლეობა არავითარ შემთხვევაში არ უნდა გახდეს თავდასხმის ობიექტი. აღნიშნული მანამდე არ ყოფილა განმტკიცებული არცერთ ხელშეკრულებაში.

საერთაშორისო ხელშეკრულება ავალებს ყველა ხელმომწერ სახელმწიფოს მათ შესრულებასა და უპირობო დაცვას. იგი ეყრდნობა ორ ძირითად პრინციპს, როგორცაა ჰუმანურობა და საბრძოლო აუცილებლობის შემთხვევაში მშვიდობიანი მოსახლეობის დაცვის გარანტიები.

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ხელშეკრულებები მიეკუთვნება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის წყაროებს, რომლებშიც გათვალისწინებულია ას წელზე მეტი ხნის წინათ მიღებული დოკუმენტები, მათ შორის ძირითადია: პარიზის 1856 წლის დეკლარაცია საზღვაო ომის შესახებ, 1868 წლის სანქტ-პეტერბურგის დეკლარაცია ფეთქებადი და ცეცხლგამჩენი ტყვიების გამოყენების აკრძალვის შესახებ, 1899 წლის ჰააგის დეკლარაცია მსკდომი ტყვიების

გამოყენების აკრძალვის შესახებ, 1925 წლის ჟენევის ოქმი ომში მხუთავი, მომწამლავი ან სხვა მსგავსი გაზების ან ბაქტერიოლოგიური საშუალებების გამოყენების აკრძალვის შესახებ, 1937 წლის ნიონის შეთანხმება.

1949 წლის 12 აგვისტოს ჟენევაში მიწვეულ იქნა 48 სახელმწიფოს წარმომადგენელი, რომლებმაც ერთხმად მიიღეს ოთხი კონვენცია ომის მსხვერპლთა შესახებ.⁷ კონვენცია მოქმედ ჯარში დაჭრილთა და ავამდყოფთა მდგომარეობის გაუმჯობესების შესახებ; ჟენევის 1949 წლის კონვენცია ზღვაში შეიარაღებული ძალების შემადგენლობიდან დაჭრილთა, ავადმყოფთა და გემის დაღუპვის შედეგად წყალში აღმოჩენილ პირთა ბედის გაუმჯობესების შესახებ; ჟენევის 1949 წლის კონვენცია ომის დროს სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვის შესახებ და ჟენევის 1977 წლის ორი დამატებითი ოქმი საერთაშორისო და არასაერთაშორისო შეიარაღებულ კონფლიქტებში მსხვერპლთა დაცვის შესახებ. რაც შეეხება საქართველოს, იგი ზემოაღნიშნულ კონვენციებსა და დამატებით ოქმებს შეუერთდა 1994 წლის 14 მარტს.

არსებობს კიდევ მრავალი ნორმატიული დოკუმენტი, რომელიც ეხება შეიარაღებული კონფლიქტის პერიოდში როგორც მშვიდობიანი მოსახლეობის, დაზარალებულების, დაჭრილების დაცვას, აგრეთვე კულტურული და მატერიალური ფასეულობების დაცვის შესახებ (1954 წლის ჰააგის კონვენცია); ასევე 1972 წლის კონვენცია ბაქტერიოლოგიური და ტოქსიკური იარაღის წარმოშობისა და დაგროვების და მათი განადგურების შესახებ. ეს და სხვა მრავალი ნორმატიული დოკუმენტების ჩამონათვალი გვიჩვენებს, რომ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმები საკმარისად კოდიფიცირებულია, რასაც ძირითადი საფუძველი 1899 და 1907 წლების კონვენციებმა ჩაუყარეს.

იურიდიულ ლიტერატურაში ხაზგასმულია, რომ ჟენევის 1949 წლის კონვენციები და 1977 წლის დამატებითი ოქმები ომის მსხვერპლთა დაცვის შესახებ, თავისი შინაარსით წარმოადგენენ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ძირითად წყაროებს ომის კანონებისა და ჩვეულებების შესახებ, რომლებიც მიზნად ისახავენ შეიარაღებული კონფლიქტების მსხვერპლთა დაცვას. საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ

⁷ Final record of the Diplomatic Conference of Geneva of 1949. 3 vols.

საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალში ჟენევის 1949 წლის ოთხი კონვენცია და დამატებითი ოქმები „ჟენევის სამართლის“ ქვაკუთხედად მიიჩნევა და უფრო დიდი ყურადღება უნდა მიენიჭოს სახელმწიფოთა მხრიდან.

ჟენევის 1949 წლის I-ლი კონვენცია, რომელიც ეხება მოქმედ არმიებში დაჭრილებისა და ავადმყოფების მდგომარეობის გაუმჯობესებას, მასში ჩამოყალიბებულია სპეციალური წესები სანიტარულ-სატრანსპორტო საშუალებათა შესახებ. დაჭრილთა გადასაყვანად გამოყენებული სამედიცინო, სამოქალაქო და სამხედრო სატრანსპორტო საშუალებები, ამ წესების მიხედვით სრული დაცვით უნდა სარგებლობდნენ. ანალოგიური წესები ვრცელდება სამედიცინო პერსონალზე, სასულიერო პირებზე, ჟურნალისტებზე, სამედიცინო პერსონალის ტრანსპორტირებასა და სამედიცინო ტვირთის გადატანაზე.⁸

რაც შეეხება ჟენევის II კონვენციას, იგი აქცენტირებულია საზღვაო შეიარაღებული ძალების შემადგენლობაში შემავალი დაჭრილების, ავადმყოფების და კატასტროფაში მოყოლილ პირთა მდგომარეობის გაუმჯობესების საჭიროებაზე. აღნიშნული კონვენციაში გაწერილია, რომ ჰოსპიტალური ხომალდები, რომლებიც ზღვაზე ჰოსპიტალების ფუნქციას ასრულებენ, ისეთივე დაცვით უნდა იყონ უზრუნველყოფილნი, როგორც სხვა სამედიცინო სატრანსპორტო საშუალებები და რომ ისინი უნდა ატარებდნენ დამცავ ემბლემას, რომელიც წარმოდგენილია წითელი ჯვრის ან წითელი ნახევარმთვარის სახით და კონფლიქტის მონაწილე მხარეები ინფორმირებულნი უნდა იყვნენ მათი ადგილსამყოფელის შესახებ, რათა თავიდან იქნეს არიდებული მათზე შემთხვევითი თავდასხმა და მსხვერპლი უკვე დაზარალებულ და დაჭრილ პირთა შორის.

ჟენევის III კონვენცია განსაზღვრავს ომის დროს ტყვედ ჩავარდნილ პირთა უფლებებს. კონვენცია მოითხოვს, რომ სამხედრო ტყვეებს ყოველთვის ჰუმანურად უნდა ეპყრობოდნენ, რომ ტყვეობის დროს მათ შენარჩუნებული უნდა ჰქონდეთ სამხედრო მოსამსახურეთა სტატუსი, რაც ნიშნავს, რომ მათ უფლება აქვთ ატარონ სამხედრო ფორმა; ისინი ექვემდებარებიან ტყვედ ჩავარდნილი ზემდგომი ჩინის მქონე ოფიცრებს; საომარ მოქმედებათა დასრულებისას უნდა განხორციელდეს მათი რეპატრიაცია; ტყვეობაში ყოფნისას შესრულებული სამუშაოსთვის უნდა მიეცეთ

⁸ თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი (ლექსიკონი-ცნობარი) თბ., 2003. გვ. 231.

გასამრჯელო განსაზღვრული თანხის სახით, ასევე, საჭიროების შემთხვევაში, უნდა გაეწიოთ შესაბამისი სამედიცინო დახმარება, უნდა ჰქონდეთ ნათესავებთან და ახლობლებთან მიმოწერის საშუალება და თავიანთი კულტურული და სულიერი ცხოვრების წარმართვის საშუალება.⁹

ჰუმანიტარულ სამართალში ოდითგანვე პრობლემად რჩებოდა შეიარაღებული კონფლიქტის დროს სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვის საკითხი, სწორედ მას მიეძღვნა ჟენევის IV კონვენცია. იმის გამო, რომ კონვენციამ ყველა დეტალი ვერ ჩართო თავის თავში, საჭირო გახდა დამატებითი ოქმის მიღება, რაც 1977 წელს განხორციელდა. კონვენციისა და დამატებითი ოქმის მიხედვით სამოქალაქო პირად ითვლება ყველა ის, ვინც შეიარაღებული ძალების შემადგენლობაში არ შედის და საომარ მოქმედებებში მონაწილეობას არ იღებს. იკრძალება სამოქალაქო პირთა კოლექტიური დასჯა, მოსახლეობის ტერორი, ძარცვა, დაშინება, მძევლად აყვანა. დასაშვებია სამოქალაქო მოსახლეობის უსაფრთხოების ზონების შექმნა.

ჟენევის კონვენციის მეორე დამატებითი ოქმი ეხება არასაერთაშორისო ხასიათის კონფლიქტებში მსხვერპლთა დაცვას, რომლის დებულებები შეეხო ასევე იმ საერთაშორისო ხასიათის შეიარაღებულ კონფლიქტებსაც, როდესაც ხალხები კოლონიური რეჟიმის წინააღმდეგ, თავიანთი ეროვნული თვითგამორკვევისთვის აწარმოებენ ბრძოლას. აღნიშნული დამატებითი ოქმი მოქმედებს აგრეთვე სახელმწიფოებში არსებული შიდა არეულობების შემთხვევაში.¹⁰

რაც შეეხება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის მეორეგვარ წყაროს-საერთაშორისო ადათებს ან ჩვეულებებს, აღსანიშნავია, რომ მიუხედავად საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა თუ შეთანხმებებისა, პაქტებისა, ოქმებისა თუ კონვენციებისა, რომლებიც მხოლოდ წერილობითი ტექსტებით შემოიფარგლება და ვალდებულებების ყველაზე მეტად მიღებული და გავრცელებული წყაროა, ისინი მაინც ვერ შეცვლიან დაუწერელ კანონებს, ადათ - წესებს, ანუ ჩვეულებით სამართალს, რომელიც მნიშვნელოვან პრინციპებსა და ნორმებს მოიცავს და სხვათა

⁹ თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი (ლექსიკონი-ცნობარი) თბ., 2003. გვ. 231-232.

¹⁰ თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი (ლექსიკონი-ცნობარი) თბ., 2003. გვ. 231.

შორის, ჟენევის 1949 წლის კონვენციების დიდი ნაწილი ჩვეულებითი სამართლიდან მომდინარეობს.¹¹

საერთაშორისო ადათი ძირითადად ვრცელდება იმ ურთიერთობებზე შეიარაღებული კონფლიქტების პერიოდში, რომლებიც არ არის დარეგულირებული კონვენციებით. ცნება - „ომის კანონები და ადათები“ ისტორიულ ცნებად ითვლება და ძველი დროიდან გამოიყენება იმ ნორმათა ერთობლიობის აღსანიშნავად, რომლებიც გამოიყენებოდა შეიარაღებული კონფლიქტების პერიოდში და რომელთაც ასახვა ჰპოვეს შიდასახელმწიფოებრივ ანუ ნაციონალურ სამართალში. ცნება „ომის კანონები და ადათები“ თავის მხრივ დაუპირისპირდა თანამედროვე წარმოდგენას წყაროების შესახებ, რომელიც არეგულირებს სახელმწიფოთაშორისო ურთიერთობებს შეიარაღებული კონფლიქტების პერიოდში. სამართლის ამ დარგის ასეთი დასახელება სულ უფრო და უფრო კარგავს თავის აქტუალობას.¹²

ამ ყველაფრიდან გამომდინარე შეიძლება მივიდეთ ერთიან განსაზღვრებამდე, რომელიც გულისხმობს, რომ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი - ეს არის სისტემა საერთაშორისო სამართლებრივი პრინციპებისა და ნორმებისა, რომლებიც შეიარაღებული კონფლიქტის პერიოდში, საერთაშორისო სამართლის სუბიექტებს, ანუ მეომარ მხარეებს შორის აწესრიგებენ ურთიერთობებს, რათა შეიზღუდოს ომის წარმოების სასტიკი მეთოდებისა და საშუალებების გამოყენება, დაიცვან მისი მსხვერპლი და დადგეს პასუხისმგებლობის საკითხი მათი დარღვევისთვის. თავის მხრივ, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის არსებობა არ ნიშნავს იმას, რომ ამით თითქოსდა კანონდება ომი, მასში უბრალოდ გათვალისწინებულია ისეთი მეთოდებისა და საშუალებების გამოყენების აკრძალვა, რომლებიც ზიანს აყენებენ კონფლიქტის წარმოებისას როგორც მშვიდობიან მოსახლეობას, ასევე ქვეყნის ეკონომიკურ, სოციალურ მდგომარეობასა და კულტურულ მემკვიდრეობას.

¹¹ Theodor Meron "The Geneva Conventions as Customery Lawi 81 American Jovrnal of international Law. 1987. p. 348.

¹² გ. ლობჯანიძე, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, თბ., 2013. გვ. 35.

1.3. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის პრინციპები

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის წყაროების გამოკვლევა საშუალებას გვაძლევს ჩამოვაყალიბოთ ის ძირითადი პრინციპები, რომლებიც უზრუნველყოფენ საერთაშორისო სამართლის ამ დარგის ნორმათა განსაზღვრულობასა და სისტემურობას. სიტყვა პრინციპი (Principum) ლათინური წარმოშობისაა და ნიშნავს სახელმძღვანელო იდეებს, რომლებიც ამ შემთხვევაში ჰუმანიტარული სამართლისა და მსოფლიო საზოგადოებრიობისათვის მის დანიშნულებას განსაზღვრავენ.¹³ აღნიშნული პრინციპები გათვლილია შეიარაღებული ბრძოლის მთელ სფეროზე, ან მის რომელიმე ნაწილზე და არა კონფლიქტის მონაწილეთა ქცევის კონკრეტულ ვარიანტზე, განსაზღვრავენ მიზანს, ნორმატიული რეგულირების მიმართულებას, მის შინაარსსა და ხასიათს. პრინციპებიც გათვალისწინების გარეშე შეუძლებელია ბოლომდე იქნას გაგებული და გამოყენებული ომის წარმოების კონკრეტული წესების დანიშნულება და იდეა.¹⁴ გარდა ამისა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის პრინციპები უნდა შეესაბამებოდეს ზოგადი საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს, რომლებიც გათვალისწინებულია გაეროს წესდებისა და დეკლარაციაში საერთაშორისო სამართლის პრინციპების შესახებ, რომლებიც ეხება მეგობრულ ურთიერთობებსა და თანამშრომლობას სახელმწიფოთა შორის გაეროს 1970 წლის წესდების შესაბამისად და 1975 წლის ჰელსინკის თათბირის აქტის ევროპის უშიშროების და თანამშრომლობის შესახებ.

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის პრინციპები, უპირველეს ყოვლისა, კრძალავენ ძალის გამოყენებას ან ძალის მუქარას; ქვეყნის შიდასახელმწიფოებრივ საქმეებში ჩარევას; სახელმწიფოთა ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევას ან ასეთი საფრთხის შექმნას; ადამიანთა უფლებებისა და თავისუფლებების ხელყოფას; საზღვრების ხელშეუხებლობასა და სხვა.

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის თავისებური ხასიათიდან გამომდინარე შესაძლებელია გამოვყოთ საერთაშორისო სამართლის ამ

¹³ გ. ლობჯანიძე, სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორია. ქუთ., 2009. გვ. 208.

¹⁴ ა. ი. პოლტორაკი, ლ. ი. სავინსკი, შეიარაღებული კონფლიქტები და საერთაშორისო სამართალი. მოს., 1976. გვ. 110.

განსხვავებული დარგის შვიდი ძირითადი პრინციპი, ესენია: 1. შეიარაღებული კონფლიქტების ჰუმანიზაცია, როგორც საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის საყოველთაო და ფუძემდებლური პრინციპი; 2. ომის მსხვერპლთა დაცვა; 3. მეომარი მხარეების შეზღუდვა ომის წარმოების მეთოდებისა და საშუალებების თვალსაზრისით; 4. სამოქალაქო ობიექტების დაცვა; 5. გარემოს დაცვა; 6. ნეიტრალურ სახელმწიფოთა ინტერესების დაცვა; 7. სახელმწიფოების და ფიზიკურ პირთა პასუხისმგებლობა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმათა დარღვევისათვის.¹⁵

შეიარაღებული კონფლიქტების ჰუმანიზაციის პრინციპზე უნდა ითქვას, რომ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის სხვა პრინციპებისგან განსხვავებით ის გულისხმობს მეომარი სახელმწიფოების მიერ სხვადასხვა ნორმათა დაცვის ვალდებულებას, რომლებიც მიმართულია კაცთმოყვარეობის გამოვლენისაკენ ომის მსხვერპლთა მიმართ, ომის სისასტიკის განეიტრალების, მეზობლთა და სხვათა დაცვისკენ. ეს პრინციპი უნივერსალურ ხასიათს ატარებს, რაც გულისხმობს, რომ იგი ვრცელდება შეიარაღებული ბრძოლის ყველა სფეროზე: გამოიყენება მაშინაც, როდესაც ლაპარაკია ომის წარმოების მეთოდებსა და საშუალებებზე, მის მსხვერპლთა დაცვის საკითხების რეგულირებაზე, აგრეთვე სამოქალაქო ობიექტების, გარემოს დაცვაზე და ა.შ. 1868 წლის დეკლარაციის პრემბულაში ფეთქებადი და ცეცხლგამჩენი ტყვიების გამოყენების აკრძალვის შესახებ აღნიშნულია, რომ „ომის მოთხოვნები უნდა შეესაბამებოდეს კაცთმოყვარეობის მოთხოვნილებათა პრინციპებს; ცივილიზაციის წარმატებებს შედეგად შეძლებისდაგვარად უნდა მოჰყვეს ომის უბედურებათა და მსხვერპლთა შემცირება“. 1907 წლის კონვენციაში სახმელეთო ომის კანონების შესახებ ნათქვამია, რომ ომის კანონებსა და ადათებში უნდა იყოს შეტანილი „შეზღუდვები, რომლებიც, რამდენადაც კი შესაძლებელია-შეარბილებენ მათ სისასტიკეს“.

1949 წლის ჟენევის ყველა კონვენციაში და 1977 წლის I და II დამატებით ოქმებში ასახულია მოთხოვნა სამხედრო ტყვეებთან ჰუმანური მოპყრობის აუცილებლობის შესახებ, ყოველი ბრძოლის შემდგომ მათ უნდა მიიღონ ყველა შესაძლო ღონისძიება იმისათვის, რომ მოძებნონ და აიყვანონ საზღვაო კატასტროფის

¹⁵ გ. ლობჯანიძე, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, თბ., 2013. გვ. 38.

შედეგად დაზარალებულები, დაჭრილები და ავადმყოფები, დაიცვან ისინი გამარცვსა და ცუდი მოპყრობისგან, აღმოუჩინონ აუცილებელი დახმარება. აგრეთვე აუცილებელია უსაფრთხო ზონებისა და ადგილების შექმნა, რათა დაიცვან დაჭრილები, ავადმყოფები, ბავშვები, ინვალიდები, მოხუცები, ორსული ქალები და დედები 7 წლამდე ასაკის ბავშვებით.¹⁶

უნდა აღინიშნოს, რომ 1899 წელს ჩატარდა მშვიდობის პირველი კონფერენცია, რომლის დელეგატებიც ვერ მივიდნენ ერთ აზრამდე იმ სამოქალაქო პირთა სტატუსთან დაკავშირებით, რომლებმაც ოკუპანტების წინააღმდეგ საბრძოლველად იარაღი აიღეს ხელში. დიდი სახელმწიფოების წარმომადგენლები მიიჩნევდნენ, რომ ასეთი პირები უნდა განიხილონ, როგორც დამნაშავენი, რომლებიც სიკვდილით დასჯას იმსახურებენ, ხოლო მცირე სახელმწიფოთა წარმომადგენლების აზრით, მათ უნდა მოეპყრონ როგორც სრულუფლებიან კომბატანტებს. ბოლოს და ბოლოს პასუხი მოიძებნა ფ.მარტენსის მიერ შეთავაზებულ ფორმულირებაში, რომლის მიხედვით, სამართლის კონკრეტული ნორმის არარსებობის შემთხვევაშიც კი „სამოქალაქო პირებიც და კომბატანტებიც რჩებიან საერთაშორისო სამართლის დაცვსა და მოქმედების პრინციპების ქვეშ, რომლებიც დადგენილი ადათ-წესებიდან, საზოგადოებრივი შეგნების მოთხოვნებიდან და ჰუმანურობის პრინციპებიდან გამომდინარეობენ.¹⁷

ზოგადად, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის პრინციპების ჩამოყალიბება და განვითარება წარმოადგენს რთულ და გრძელვადიან პროცესს. ყველა საფუძველი არსებობს, რომ ჩაითვალოს, რომ აწ უკვე ახლო მომავალში, იქამდე, სანამ საბოლოოს არ დამთავრდება ომები, ე.ი. სანამ არ ამოიწურება მათი, როგორც საერთაშორისო ცხოვრების უარყოფითი ფაქტორის როლი, პრინციპების სრულყოფა გაგრძელდება და ბოლოს მივიღებთ ერთიანად ჩამოყალიბებულ ნორმებს, რომლებიც შედარებით უფრო მეტად მოაწესრიგებენ შეიარაღებული კონფლიქტების დროს როგორც მშვიდობიანი მოსახლეობის, ასევე თვითონ მეომრების უფლებებსა და კანონიერ ინტერესებს. ამჟამად აუცილებელია საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის არსებული პრინციპების სისტემატიზაცია და სრულყოფა, რაც მნიშვნელოვან

¹⁶ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი (ნორმატიული აქტების კრებული) თბ., 2006. გვ. 182.

¹⁷ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი. მს., 2009. გვ. 18 (რუს).

წვლილს შეიტანს მის განვითარებაში და საკმაოდ წინ წაწევს სხვა დარგებთან შედარებით.

1.4. ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების ადგილი საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში

მკვლევართა აზრით ტერმინი „სისხლის სამართალი“ ქართულ ენაში ისტორიულად პირდაპირ დაკავშირებულია მის განმსაზღვრელ ტერმინთან - „სისხლი“, რომელიც გვაროვნული საზოგადოებიდან მომდინარეობს, სადაც შურისძიება სისხლის აღებით გამოიხატებოდა. ასე რომ, „სისხლის სამართალი“ ნიშნავს დასჯით სამართალს.¹⁸

საქართველოს სისხლის სამართლის თანამედროვე კოდექსის მეთოთხმეტე კარში ანუ „დანაშაული კაცობრიობის წინააღმდეგ“ გათვალისწინებულია ჰუმანიტარული სამართლის ნორმები, კერძოდ სისხლის სამართლის კოდექსის XLVII (47-ე) თავის შინაარსია „დანაშაული კაცობრიობის, მშვიდობის, უშიშროებისა და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის წინააღმდეგ“, რომელსაც 10 მუხლი ეთმობა, რითაც წესრიგდება აღნიშნულ დანაშაულებათა სახეები, აქცენტი სწორედ იმ დანაშაულებზეა, რომლებიც კაცობრიობის წინააღმდეგაა მიმართული და რომლებიც არც თუ ისე დიდი ხნის წინ დაიმკვიდრეს ადგილი თანამედროვე სისხლის სამართლის კოდექსში, მას შემდეგ რაც საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალმა განვითარების ფართო სპექტრი ჰპოვა საერთაშორისო სამართლის სისტემასა და სხვადასხვა ქვეყნების შიდა კანონმდებლობებში. სისხლის სამართლის კოდექსის 404-ე მუხლით იკრძალება აგრესიის აქტის დაგეგმვა, მომზადება, დაწყება ან წარმოება, რაც საერთაშორისო სამართლის შესაბამისი ნორმების იმპერატიული მოთხოვნაა. 405-ე მუხლში აკრძალულია მოწოდება აგრესიის აქტის დაგეგმვისაკენ, მომზადებისაკენ ან წარმოებისაკენ, ანუ საქვეყნო მოწოდება აგრესიული ომისკენ, საინფორმაციო საშუალებებით ან სახელმწიფო პოლიტიკური თანამდებობის პირების მიერ ჩადენილი იგივე ქმედება, იწვევს პასუხისმგებლობას შესაბამისი სანქციებით.

¹⁸ მ. ლომსაძე, „სისხლის სამართლის პროცესი“. თბ., 2011. გვ. 11.

406-ე მუხლში გათვალისწინებულია მასობრივი განადგურების იარაღის დამზადებისთვის, შექმნისა ან გასაღებისთვის დაწესებული სანქციები, რაც შეეხება საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებით აკრძალული ქიმიური, ბიოლოგიური ან მასობრივი განადგურების სხვა იარაღის დამზადებას, შექმნასა ან გასაღებას, აქვე პასუხისმგებლობა ეკისრება იურიდიულ პირსაც იგივე ქმედებისთვის. რაც შეეხება სისხლის სამართლის კოდექსის 407-ე მუხლს, იგი ეხება გენოციდს.

კოდექსის 408-ე მუხლი ეხება ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულს, რომელშიც იგულისხმება ნებისმიერი ქმედება, ჩადენილი სამოქალაქო მოსახლეობაზე ან პირებზე ფართომასშტაბიანი ან სისტემატური თავდასხმის ფარგლებში, აპარტიდითა და სხვა არაჰუმანური ქმედებით, რომლებიც სერიოზულ ზიანს აყენებს ადამიანის ფიზიკურ ან/და ფსიქიკურ მდგომარეობას. 409-ე მუხლში ეკოციდზე პასუხისმგებლობაა გათვალისწინებული, ანუ ატმოსფეროს, მიწის, წყლის რესურსის მოწამვლა, ცხოველთა ან მცენარეული სამყაროს მასობრივი განადგურება, ანდა სხვა ქმედება, რასაც შეეძლო ეკოლოგიური კატასტროფა გამოეწვია. ხოლო კოდექსის 410-ე მუხლი ეხება დაქირავებულის მონაწილეობას შეიარაღებულ კონფლიქტში ან საომარ მოქმედებაში; ამავე მუხლის შენიშვნაში განმარტებულია დაქირავებულის მნიშვნელობა, კერძოდ ასეთად ითვლება ის, ვინც არ არის შეიარაღებულ კონფლიქტში ან საომარ მოქმედებაში მონაწილე სახელმწიფოს მოქალაქე და მოქმედებს მატერიალური გასამრჯელოსთვის, მუდმივად არ ცხოვრობს ამ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, აგრეთვე ის, ვინც გაგზავნილი არაა ოფიციალური მოვალეობის შესასრულებლად.

სისხლის სამართლის კოდექსის 411-ე მუხლი უშუალოდ ეხება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების იგანზრახ დარღვევას შეიარაღებული კონფლიქტის დროს, რაშიც მოიაზრება:

1. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების იგანზრახ დარღვევა სახელმწიფოთაშორისი ან შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს, კერძოდ:

- ა) სამოქალაქო მოსახლეობაზე თავდასხმა;
- ბ) სამოქალაქო მოსახლეობაზე ან სამოქალაქო ობიექტებზე განურჩეველი

თავდასხმა, როცა ცნობილია, რომ ეს გამოიწვევს მსხვერპლს სამოქალაქო მოსახლეობაში ან დააზიანებს სამოქალაქო ობიექტს;

გ) თავდასხმა მომეტებული საშიშროების შემცველ ნაგებობაზე

დ) თავდასხმა დაუცველ ადგილებზე და დემილიტარიზებულ ზონებზე;

ე) იმ პირზე თავდასხმა, როცა ცნობილია, რომ მან შეწყვიტა საომარ მოქმედებაში მონაწილეობა;

ვ) დროებითი ცეცხლის შეწყვეტის აღმნიშვნელი აღმის, სახელმწიფო დროშის, მოწინააღმდეგე მხარის, აგრეთვე გაეროს, წითელი ჯვრისა და წითელი ნახევარმთვარის, ანდა, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით აღიარებული სხვა ნიშნის, ფორმის ან სიგნალის არასათანადოდ გამოყენება, რომელმაც გამოიწვია ადამიანთა სიკვდილი ან მათი ფიზიკური დაზიანება;

ზ) სამხედრო ტყვეების ან სამოქალაქო პირების რეპატრაციის უსაფუძვლოდ შეფერხება;

თ) აპარტიდი ან რასობრივ დისკრიმინაციაზე დაფუძნებული სხვა არაჰუმანური მოქმედება, რომელიც ამცირებს ადამიანის ღირსებას;

ი) მოწინააღმდეგე მხარის საკუთრებაზე, მათ შორის ისტორიულ ძეგლზე, ხელოვნების ნიმუშზე ან საკულტო ადგილზე, როგორც ხალხთა კულტურული მემკვიდრეობის ნაწილზე თავდასხმა, რამაც გამოიწვია მისი განადგურება ან ხელში ჩაგდება და რაც სამხედრო აუცილებლობით არ იყო გამოწვეული;

2. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევა, საერთაშორისო ან შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს, მიმართული იმ პირთა წინააღმდეგ, რომლებიც არ მონაწილეობენ საომარ მოქმედებებში ან არა აქვთ თავდაცვის საშუალებები, აგრეთვე დაჭრილთა, ავადმყოფთა, სამედიცინო ან სასულიერო პერსონალის, სანიტარული ნაწილების, სანიტარული სატრანსპორტო საშუალებების, სამხედრო ტყვეების, სამოქალაქო პირების, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ან საომარი მოქმედებების ზონაში მყოფი სამოქალაქო მოსახლეობის, დევნილების, აპატრიდების, საომარი მოქმედებების დროს დაცვით მოსარგებლე სხვა პირების წინააღმდეგ, კერძოდ:

ა) განზრახ მკვლელობა;

- ბ) წამება ან სხვა არაჰუმანური მოპყრობა, სამედიცინო ექსპერიმენტის ჩათვლით;
- გ) მოწინააღმდეგე მხარის მოქალაქის, სამხედრო ტყვის ან დაცვით მოსარგებლე სხვა პირის იძულება იმსახუროს მოწინააღმდეგის შეიარაღებულ ძალებში ან/და მონაწილეობა მიიღოს თავისი ქვეყნის წინააღმდეგ მიმართულ სამხედრო მოქმედებებში, მიუხედავად იმისა, იყვნენ თუ არა ისინი ომის დაწყებამდე მეომარი მხარის სამსახურში;
- დ) სასამართლოს მიერ საქმის მიუკერძოებლად წარმოების უფლების ჩამორთმევა სამხედრო ტყვისთვის, მოწინააღმდეგე მხარის მოქალაქისთვის ან დაცვით მოსარგებლე სხვა პირისათვის;
- ე) დაცვით მოსარგებლე პირის დეპორტაცია ან სხვაგვარი არამართლზომიერი გასახლება ანდა დაპატიმრება;
- ვ) მძევლად აყვანა;

რაც შეეხება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 412-ე მუხლს, იგი ეხება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევას სახელმწიფოთაშორისი ან შიდა სახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს, ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შექმნით ან დასახიჩრებით. აღნიშნული მუხლის შინაარსში გათვალისწინებულია მოწინააღმდეგე მხარის ხელისუფლების დაცვით მოსარგებლე დაკავებული ან სხვაგვარად თავისუფლებააღკვეთილი პირის მიმართ ისეთი სამედიცინო პროცედურის ჩატარება, რომელსაც არ მოითხოვს მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობა და რომელიც არ შეესაბამება საყოველთაოდ აღიარებულ სამედიცინო ნორმებს, თუნაც ამ პირის თანხმობით, კერძოდ კი:

- ა) ისეთი ქმედება, რომელმაც გამოიწვია ფიზიკური დასახიჩრება;
- ბ) სამედიცინო ან სამეცნიერო ექსპერიმენტის ჩატარება;
- გ) გადანერგვისთვის ოპერაციის ჩასატარებლად ადამიანის ორგანოს, ორგანოს ნაწილის ან ქსოვილის აღება;

ასევე, კოდექსის 413-ე მუხლი ეხება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების სხვა დარღვევებს, რომლების არ არის გათვალისწინებული 411-ე და 412-ე მუხლებში, როგორცაა :

- ა) მოროდითობა, ესე იგი საომარი მოქმედების დროს მოკლულის ან

დაჭრილის ნივთის დაუფლება, აგრეთვე მოქალაქეთა იმ ქონების დაუფლება, რომელიც დატოვებულია საომარი მოქმედების ზონაში ან/და დასახლებული პუნქტის ან სხვა ტერიტორიული ერთეულის გამარცხვა;

ბ) მოქალაქეთა გამოყენება ჯარის ან ობიექტების სამხედრო ოპერაციებისგან დასაცავად;

გ) სამხედრო ოპერაციაში ან შეიარაღებულ კონფლიქტში ისეთი იარაღის, საბრძოლო მასალის, საშუალების ან მასობრივი განადგურების იარაღის გამოყენება, აგრეთვე ბრძოლის წარმოების ისეთი მეთოდებით სარგებლობა, რომლებიც იწვევენ გადაჭარბებულ ზიანს, გაუმართლებელ ტანჯვას ან შეიარაღებული კონფლიქტების საერთაშორისო სამართლის ნორმათა დარღვევას; ამასთან, თუ ასეთი იარაღი, საბრძოლო მასალა, საშუალება, აგრეთვე ბრძოლის წარმოების ასეთი მეთოდები საყოველთაოდ აკრძალულია; დ) ომის სხვა დანაშაული, რომელიც გათვალისწინებულია საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით და არ ისჯება ამ კოდექსის 411-ე ან 412-ე მუხლებით;¹⁹

აგრეთვე საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში მითითებულია, რომ XLVII თავით გათვალისწინებულ დანაშაულისთვის შეიარაღებულ კონფლიქტში მონაწილე შეიარაღებული ძალების ანდა მათი ქვედანაყოფების მეთაური ან/და სხვა ხელმძღვანელი პასუხს აგებს აღნიშნული თავის შესაბამისად იმ შემთხვევაშიც, როცა დანაშაული ჩაიდინა მის ხელმძღვანელობას ან/და კონტროლს დაქვემდებარებულმა შეიარაღებულმა ძალებმა, რაც გამოწვეული იყო მეთაურის ან/და სხვა შესაბამისი ხელმძღვანელის უმოქმედობით. ამ ყველაფრიდან გამომდინარე, ვხედავთ, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობა შინაარსობრივად უახლოვდება საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის იმ ნორმებს, რაც გათვალისწინებულია როგორც ჟენევის, ისე სხვა საერთაშორისო ნორმატიულ ხელშეკრულებებში და სხვა სამართლებრივ აქტებში.

თავი II. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების დარღვევა სახელმწიფოთაშორისი ან შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს

¹⁹ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი. თბ., 2015. გვ. 224.

2.1. შეიარაღებული კონფლიქტის ცნება და სახეები

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი გამოიყენება შეიარაღებული კონფლიქტების პერიოდში. ა. მეიროვიცის თქმით იგი „ომისთვის დამახასიათებელ არაადამიანურ პირობებში ადამიანურობას შეგვანარჩუნებინებს“.²⁰ ამასთან დაკავშირებით შეიძლება გაგვიჩნდეს კითხვა: რა იგულისხმება შეიარაღებული კონფლიქტის ცნებაში? საერთაშორისო - სამართლებრივი აქტები არ შეიცავს განსაზღვრებებს „შეიარაღებული კონფლიქტის“ ან „ომის“ ცნებებთან დაკავშირებით. ამასთანავე ჟენევის კონვენციის მე-2 მუხლში საუბარია იმის შესახებ, რომ იგი „გამოყენებულ იქნება ომის გამოცხადების ან ყოველგვარი სხვა შეიარაღებული კონფლიქტის შემთხვევაში, რომელიც შეიძლება გაჩნდეს ორ ან რამდენიმე მაღალ ხელშემკვრელ სახელმწიფოს შორის იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ერთ-ერთი მხარე არ ცნობს ომის მდგომარეობას“.²¹ ამ მუხლის შინაარსიდან ჩანს, რომ ცნება - „შეიარაღებული კონფლიქტი“ უფრო ფართო გაგებას მოიცავს, ვიდრე ცნება „ომი“. ამასთან, ქვეყნებს შორის სასაზღვრო ინციდენტი იარაღის გამოყენებით შეიძლება მივაწეროთ შეიარაღებულ კონფლიქტს, მაგრამ ვერ ვუწოდებთ ომს, რამდენადაც ის ლოკალურ ხასიათს ატარებს და ჩვეულებრივი ომისათვის დამახასიათებელი სამართლებრივი შედეგები არ მოჰყვება, თუმცა, საერთაშორისო კონფლიქტის საფუძვლები, როგორც უკვე აღვნიშნა, გულისხმობს სამხედრო ოკუპაციასაც, ფართო გაგებით „საერთაშორისო კონფლიქტი“ უნდა მივიჩნიოთ, ისე რომ მოიცავს ომებს, ე.ი. კონფლიქტში შეთავსებულა ომის ცნებაც.

როგორც დიდმა ილიამ თქვა: „ომი სისხლისღვრაა, ომი უბედურებაა, ომი დამთქმელია ადამიანის სიცოცხლისა, ადამიანის ღვაწლისა, მონაგრისა. გული სწუხს და იტანჯება როცა ეს აგონდება“.²²

კაცობრიობის ისტორიას თუ გადავავლებთ თვალს, დავინახავთ, რომ მთელი ამ დროის განმავლობაში მხოლოდ 300 წელიწადი იყო მშვიდობიანი. მომხდარია 15 000 ომი, რომელმაც შეიწირა 3,5 მილიარდი ადამიანის სიცოცხლე.²³

²⁰ გ. თორაძე, „შეიარაღებული კონფლიქტების სამართალი“ თბ., 2001. გვ. 5.

²¹ ჰ. კ. გასერი, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, შესავალი, თბ., 1999. გვ. 348.

²² ი. ჭავჭავაძე, გაზეთი „ივერია“ 1877. № 8, გვ. 1.

²³ გ. თორაძე, „შეიარაღებული კონფლიქტების სამართალი“ თბ., 2001. გვ. 21.

იურიდიულ ლექსიკონებსა და ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ ომი ეს არის შეიარაღებული ბრძოლა, რომელსაც შეიძლება აწარმოებდნენ სახელმწიფოები, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის მონაწილე ხალხები, ასევე, სახელმწიფოს შიგნით მიმდინარე შეიარაღებული კონფლიქტის მხარეები. შეიძლება განვასხვავოთ სამართლიანი, ანუ მართლზომიერი ომი, როგორცაა, მაგალითად: ინდივიდუალური ან კოლექტიური თავდაცვა აგრესიის წინააღმდეგ, თვითგამორკვევის უფლების განხორციელებისათვის, ომი კოლონიზატორთა წინააღმდეგ. გაეროს წესდების მიხედვით, ნებისმიერ სახელმწიფოს აქვს ინდივიდუალური და კოლექტიური თავდაცვის ხელშეუვალი უფლება და იმ შემთხვევაში, თუკი მოხდება შეიარაღებული თავდასხმა ორგანიზაციის წევრებზე, უშიშროების საბჭომ უნდა მიიღოს საერთაშორისო მშვიდობისა და უშიშროების მხარდასაჭერად აუცილებელი ზომები. ორგანიზაციის წევრების მიერ თავდაცვის ამ უფლების განხორციელებისას მიღებული ზომების შესახებ დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს უშიშროების საბჭოს და ისინი არავითარ შემთხვევაში არ უნდა ეხეზოდეს უშიშროების საბჭოს წესდების შესაბამის უფლებებსა და პასუხისმგებლობას ნებისმიერ დროს ისეთ ქმედებათა განხორციელების მიმართ, როგორცაა იგი ჩათვლის საჭიროდ საერთაშორისო მშვიდობისა და უშიშროების მხარდასაჭერად ან აღსადგენად.²⁴

ჯერ კიდევ ციცერონი წერდა თავის დროზე, რომ ომები ხშირად უსაფუძვლოდ იწყება, რადგან თუ არ არსებობს საფუძველი შურისძიებისა, ანდა მტრის თავდასხმის მოგერიების აუცილებლობისა, მაშინ შეუძლებელია სამართლიანი ომის წარმოება. ომის წარმოებისას, მიუხედავად მისი ხასიათისა, აუცილებელია ომის იმ კანონების და ჩვეულებების დაცვა, რომლებიც მითითებულია ჰააგის 1899 და 1907 წლების კონვენციებში, ჟენევის 1949 წლის კონვენციაში და სხვა საერთაშორისო ხასიათის დოკუმენტებში. მშვიდობა შეიძლება აღდგეს მხოლოდ სამხედრო მოქმედებათა შეწყვეტის (ზავის და დაზავების) საფუძველზე. წესისამებრ, ომი წყდება სამშვიდობო ხელშეკრულების დადებით. თანამედროვე საერთაშორისო სამართლით ომი აკრძალულია და, შესაბამისად, ტერმინ „ომის“ ნაცვლად გამოიყენება ტერმინი „შეიარაღებული კონფლიქტი“. ომის აკრძალვის საკითხი,

²⁴ თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი, ლექსიკონ-ცნობარი, თბ., 2003. გვ. 212..

თავდაპირველად I მსოფლიო ომის შემდეგ დაისვა ერთა ლიგაში. ამ საკითხთან დაკავშირებით მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება, რომელიც ცნობილია ე.წ. ბრიან-კელოგის პაქტის სახელწოდებით, რომლითაც ომი, როგორც პოლიტიკის საშუალება, აიკრძალა. მოგვიანებით აღნიშნულმა დებულებამ ასახვა ჰპოვა გაეროს წესდების ფურცლებზე.

საერთაშორისო სამართლის ნორმებით, შესაბამისი კონვენციებითა და ნორმატიული აქტებით აიკრძალა არა მარტო ომის დაწყება, არამედ ნებისმიერი სახის სამხედრო, ეკონომიკური, ფინანსური და სხვა ზომების გამოყენება ამა თუ იმ სახელმწიფოს დაპყრობის ან მისი პოლიტიკური დაქვემდებარების მიზნით. ნიურნბერგისა და ტოკიოს საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალების წესდებებით და გაეროს გენერალური ასამბლეის 1946 წლის 11 ნოემბრის რეზოლუციით, აგრესიული ომის დაგეგმვა, მომზადება ან გაჩაღება საერთაშორისო დანაშაულად არის აღიარებული. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ყველა წევრი ქვეყანა კისრულობს ვალდებულებას გაატაროს ყველა შესაძლო ღონისძიება, რათა მომავალ თაობას ააცილონ ომის საშინელებანი და დედამიწაზე მშვიდობა დაამკვიდრონ; აგრეთვე, კისრულობენ ვალდებულებას თავი შეიკავონ ძალით დამუქრებისა და ძალის გამოყენებისაგან. ე.ი. ომი არის ისეთი შეიარაღებული შეჯახება სახელმწიფოთა შორის, სახელმწიფოთა ჯგუფს, ან სახელმწიფოსა და სახელმწიფოთა ჯგუფებს შორის, რომლის შედეგადაც ხდება მეომარ მხარეთა შორის დიპლომატიური ურთიერთობების გაწყვეტა, ყველა არსებული მშვიდობიანი შეთანხმების შეწყვეტა და ა.შ.

საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტი გამოიხატება ორი ან მეტი სახელმწიფოს შეიარაღებულ ძალებს შორის ან ეროვნულ განმათავისუფლებელი მოძრაობისა და მეტროპოლიის შეიარაღებული ძალებს შორის სამხედრო მოქმედებებში, ოკუპირებულ ტერიტორიებზე პარტიზანების ბრძოლით. აღნიშნული სახის კონფლიქტის მხარეები ვალდებულნი არიან დაიცვან ომის კანონები და ჩვეულებები, რომელსაც შეიცავს „ჟენევის სამართალი“ და „ჰააგის სამართალი“, დაიცვან კულტურული ფასეულობები. აკრძალულია თავდასხმა მშვიდობიან მოსახლეობაზე. აგრეთვე, განსაკუთრებული დაცვის ობიექტებად არიან

მიჩნეული ქალები და ბავშვები, დაჭრილები და ავადმყოფები, სამედიცინო პერსონალი და სანიტარული სატრანსპორტო საშუალებანი. საერთაშორისო შეიარაღებულ კონფლიქტებს მიეკუთვნება შეიარაღებული დაპირისპირება სახელმწიფოებს შორის, მაგალითად, ისრაელ-არაბული შეიარაღებული კონფლიქტი, წარმოებული 1967 წლიდან დღემდე, აშშ-ს, ინგლისისა და სხვა სახელმწიფოთა თავდასხმა ერაყზე 2003 წლის მარტში, ინგლის-არგენტინის ომი 1982 წელს, საქართველო-რუსეთის ომი 2008 წელს. აგრეთვე, როცა ხალხები იბრძვიან კოლონიური ჩაგვრის, უცხოელთა ოკუპაციისა და რასისტული რეჟიმის წინააღმდეგ, აგრეთვე ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ომები.

რაც შეეხება არასაერთაშორისო ხასიათის შეიარაღებულ კონფლიქტებს, ეს არის ისეთი სახის შეიარაღებული დაპირისპირება, რომელიც სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ერთის მხრივ, მთავრობასა და მეორე მხრივ, ამბოხებულ შეიარაღებულ დაჯგუფებათა შორის მიმდინარეობს.²⁵

არასაერთაშორისო ხასიათის შეიარაღებული კონფლიქტების შემთხვევაში გამოიყენება შემდეგი საერთაშორისო-სამართლებრივი აქტები: ჟენევის 1949 წლის ოთხივე კონვენციისთვის საერთო მე-3 მუხლი, 1954 წლის ჰააგის კონვენცია - კულტურულ ფასეულობათა დაცვის შესახებ და ჟენევის კონვენციების 1977 წლის დამატებითი ოქმი. 1996 წლის შესწორებით და დამატებითი ჩვეულებრივი იარაღის იმ კონკრეტული სახეების აკრძალვის ან გამოყენების შეზღუდვის შესახებ, რომლებიც შეიძლება ჩაითვალოს გადამეტებული ზიანის მომტანად და აქვთ განურჩეველი მოქმედება და აგრეთვე, საერთაშორისო სისხლის სამართლის რომის სტატუტი.²⁶

შეიარაღებული კონფლიქტის ბუნებისა და მასშტაბების შესაბამისად აღნიშნული ნორმების შინაარსი შეიძლება შეიცვალოს. რაც უფრო სერიოზულ ხასიათს ატარებს არასაერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტი, მით უფრო მეტი და რთული ნორმა მოქმედებს.

შიდა დამაბულობისა და საშინაო წესრიგის დარღვევის შემთხვევაში, როგორცაა, მაგალითად, ძალმომრეობის ცალკეული ან ანალოგიური აქტები, რამდენადაც ესენი არ წამოადგენს შეიარაღებულ კონფლიქტს, ანუ, იმ შემთხვევაში,

²⁵ ჰ. კ. გასერი, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, შესავალი, თბ., 1999. გვ. 141.

²⁶ გ. ლობჯანიძე, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, თბ., 2013. გვ. 103.

როდესაც შეიარაღებული კონფლიქტი შეზღუდული ხასიათისაა, მის მიმართ გამოიყენება შედარებით მცირე რაოდენობის ნორმები. 1998 წლის II დამატებითი ოქმის გამოყენების სფეროდან გამორიცხულია დამაბულობისა და უწყესრიგობების სიტუაციები ქვეყნის შიგნით, უწყესრიგობები, ძალადობის ცალკეული და არამუდმივი აქტები და ანალოგიური ხასიათის სხვა აქტები.

2.2. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევა შეიარაღებული კონფლიქტის დროს

თანამედროვე საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობა უახლოვდება საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის იმ ნორმებს, რაც გათვალისწინებულია როგორც ჟენევის, ისე სხვა საერთაშორისო ნორმატიულ ხელშეკრულებებსა და სხვა სამართლებრივ აქტებში. ასე, მაგალითად კოდექსის 411-ე მუხლი ეთმობა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევას შეიარაღებული კონფლიქტის პერიოდში, რაც გულისხმობს, პირველ რიგში სამოქალაქო მოსახლეობაზე, სამოქალაქო პირებსა ან სამოქალაქო ობიექტებზე თავდასხმას, რაც პირდაპირაა აკრძალული ჟენევის კონვენციებითა და საერთაშორისო-სამართლებრივი სხვა აქტებით.

ჰანს-პეტერ გასერი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვის პრობლემას შეიარაღებული კონფლიქტის პერიოდში და აღნიშნავდა, რომ: „სამოქალაქო მოსახლეობა საომარ მოქმედებათა შედეგებისგან ძირითადი დაცვის ობიექტია“,²⁷ რადგანაც შეიარაღებული კონფლიქტის პერიოდში ისინი ყველაზე უფრო ხშირად განიცდიან ტანჯვასა და ომის მძიმე შედეგებს, მაგალითად, უნადგურდებათ საცხოვრებელი სახლი, საკვები და სხვა სახის მარაგი, ელუპებათ მშობლები, ნათესავები და ა.შ. სრულიად უდანაშაულო ადამიანები, რომლებსაც არავითარი მონაწილეობა არ მიუღიათ საომარ მოქმედებებში, ყველაზე მეტად ზარალდებიან სამხედრო-პოლიტიკური ამბიციების შედეგად.

²⁷ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი (ნორმატიული აქტების კრებული) თბ., 2006. გვ. 199.

„სამოქალაქო მოსახლეობა“ განსაზღვრულია, როგორც „ყველა ის პირი, რომელიც არ არის ჩარიცხული კომბატანტთა სამსახურის რომელიმე შტოში, ან რომელიც არ იყო დასაქმებული ან დაკავებული რაიმე სამხედრო დაწესებულებაში“.

შეიარაღებული კონფლიქტების პერიოდში სამოქალაქო მოსახლეობის სამართლებრივი მდგომარეობა განისაზღვრება სახმელეთო ომის კანონებისა და წესების შესახებ არსებული 1907 წლის კონვენციით, IV კონვენციით, 1999 წლის ჟენევის კონვენციითა და 1977 წლის კონვენციის I და II დამატებითი ოქმებით. მიუხედავად იმისა, რომ სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვას ბევრი კონვენცია და აქტი ეხება, სახელმწიფოთა პრაქტიკა ომის კანონების შესახებ, უმეტესწილად უშუალოდ ომის დროს ვითარდება, რაც გულისხმობს, რომ დღევანდელ ცხოვრებაში ტექნოლოგიური ცვლილებები რადიკალურად ვითარდება, რის გამოც ყოველი ახალი ომი განსხვავდება წინამორბედისგან და საჭირო ხდება აღნიშნულ კონვენციებსა და ოქმებში ცვლილებების შეტანა.

პირველ მსოფლიო ომში სამხედრო დანაკარგები შეადგენდა 95%, ხოლო სამოქალაქო მოსახლეობაში 48%-ს. მშვიდობიან მოსახლეობის დანაკარგების ზრდის ტენდენციას ადგილი ჰქონდა შემდგომ ომებში: კორეის ომის დროს სამხედრო დანაკარგები შეადგენდა 96%-ს, ხოლო სამოქალაქოს - 84%. აშშ-ს აგრესიის პერიოდში ვიეტნამში სამოქალაქო მოსახლეობის დანაკარგებმა შეადგინეს 90%, ხოლო ისრაელის ომის დროს ლიბანში სამოქალაქო მოსახლეობის მსხვერპლის ხვედრითი წილი გაიზარდა 95%-მდე. ეს ციფრები, რა თქმა უნდა, ძალიან ბევრს ნიშნავს, რაც გულისხმობს, რომ ძალიან ბევრი ბავშვი დარჩა მშობლის გარეშე, მშობლები ბავშვების გარეშე, აგრეთვე დაიღუპნენ მოხუცები, ქალები და ავადმყოფები.

რაც შეეხება სამოქალაქო ობიექტებს, 1974-1977 წლების დიპლომატიურმა კონფერენციამ განამტკიცა წესი იმის შესახებ, რომ მებრძოლმა მხარეებმა ერთმანეთისგან უნდა განარჩიონ, ერთი მხრივ, სამხედრო ობიექტები და, მეორე მხრივ, სამოქალაქო პირები და ობიექტები, რაც ამ კონფერენციის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ნაწილს წარმოადგენს. აღნიშნული ვალდებულება I ოქმის 48-ე მუხლშია ჩამოყალიბებული: „სამოქალაქო მოსახლეობისა და სამოქალაქო ობიექტების დაცვისა და პატივისცემის უზრუნველყოფის მიზნით, კონფლიქტში

მონაწილე მხარეები პასუხისმგებელნი არიან, განუხრელად შეასრულონ გარკვეული ვალდებულებები”.

სამოქალაქო ობიექტების დაცვის სამართლებრივი რეჟიმის გაძლიერების აუცილებლობა შეიარაღებული კონფლიქტების პერიოდში განპირობებულია რიგი ფაქტორებით, რომელთაგანაც უმნიშვნელოვანესია სამოქალაქო მოსახლეობის ცხოვრების ნორმალური პირობების შენარჩუნების უზრუნველყოფა. ამ მიზნით საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი ავალდებულებს მეომარ მხარეებს, განმასხვავებელი ზღვარი გაავლონ სამხედრო და სამოქალაქო ობიექტებს შორის და საომარი მოქმედებები აწარმოონ მხოლოდ სამხედრო ობიექტების წინააღმდეგ.

სამოქალაქო ობიექტად უნდა ჩაითვალოს ის ობიექტები, რომლებიც თავიანთი სამოქალაქო ხასიათით, გარკვეულ გარემოებებში კი სამხედრო ხასიათით, აგრეთვე დანიშნულებით ან გამოყენებით უზრუნველყოფენ სამოქალაქო მოსახლეობისთვის სიცოცხლისუნარიანობის შენარჩუნებას მშვიდობიანობის დროს და შეიარაღებული კონფლიქტების პერიოდში. ასეთი სახის ობიექტების ძირითადი ნიშნებია: ობიექტების ხასიათი, დანიშნულება და გამოყენება მშვიდობიანი მიზნებით და ნორმალური პირობების უზრუნველყოფა სამოქალაქო მოსახლეობის სიცოცხლისუნარიანობისა და არსებობისთვის.

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევად სახელმწიფოთაშორისი ან შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს აგრეთვე ითვლება: ოკუპანტი ქვეყნის მიერ თავისი სამოქალაქო მოსახლეობის ოკუპირებულ ტერიტორიაზე გადაყვანა ანდა ოკუპირებული ქვეყნის სამოქალაქო პირების დეპორტაცია ან სხვაგვარი არამართლზომიერი გასახლება ამ ტერიტორიის ფარგლებში ან მის გარეთ; 1. სამხედრო ტყვეების ან სამოქალაქო პირების რეპატრიაციის უსაფუძვლოდ შეფერხება; 2. აპარტიდი ან რასობრივ დისკრიმინაციაზე დაფუძნებული სხვა არაჰუმანური მოქმედება, რომელიც ამცირებს ადამიანის ღირსებას; 3. მოწინააღმდეგე მხარის საკუთრებაზე, მათ შორის, ისტორიულ ძეგლზე, ხელოვნების ნიმუშზე ან საკულტო ადგილზე, როგორც ხალხთა კულტურული მემკვიდრეობის ნაწილზე თავდასხმა, რამაც გამოიწვია მისი განადგურება ან ხელში ჩაგდება და რაც სამხედრო აუცილებლობით არ იყო

გამოწვეული; ზემოთ ჩამოთვლილი ქმედებები თანამედროვე საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით ითვლება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების მკაცრ დარღვევად და მათი დარღვევისთვის დაწესებულია შესაბამისი სასჯელი.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, აკრძალულია სახიფათო ძალის შემცველ დანადგარებსა და ნაგებობებზე თავდასხმა, კერძოდ კაშხლებზე, დამბებსა და ატომურ ელექტროსადგურებზე, მაშინაც კი, როცა ისინი სამხედრო ობიექტებს წარმოადგენენ, ეს გამოიწვევს სახიფათო ძალების გამოთავისუფლებას და შესაბამისად, მნიშვნელოვან მსხვერპლს სამოქალაქო მოსახლეობაში.²⁸

კონფლიქტის მონაწილე მხარეებს აგრეთვე ეკრძალებათ განსაკუთრებული დაცვის ქვეშ მყოფ ობიექტებზე თავდასხმა, როგორცაა სანიტარული ზონები და ადგილები,

რომლებიც კონფლიქტში მყოფი მხარეების მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე იმგვარად არის ორგანიზებული, რომ ომის შედეგებისგან იყვნენ დაცულნი დაჭრილები და ავადმყოფები, აგრეთვე სამედიცინო პერსონალი, რომელსაც ეკისრება იმ ზონების ორგანიზაცია და მართვა და იქ კონცენტრირებული პირების მოვლა და დახმარების აღმოჩენა.

განსაკუთრებული დაცვის ქვეშ მყოფ ობიექტთა სიას მიეკუთვნება ასევე ნეიტრალიზებული და დემილიტარიზებული ზონები. ნეიტრალიზებული ზონები იქმნება იმ რაიონებში, სადაც ბრძოლები იწარმოება, რათა საბრძოლო მოქმედებებთან დაკავშირებული საფრთხისგან დაიცვან დაჭრილი და ავადმყოფი კომბატანტები და არაკომბატანტები, სამოქალაქო პირები, რომლებიც არ მონაწილეობენ საბრძოლო მოქმედებებში და არ ასრულებენ საომარი ხასიათის რაიმე მოქმედებას ამ ზონებში. ხოლო დემილიტარიზებული ზონები - ეს არის ზონები, რომლებზეც სამხედრო ოპერაციების განხორციელება ეკრძალებათ კონფლიქტში მყოფ მხარეებს. მათ ასევე არ შეუძლიათ ამ ზონების გამოყენება საომარი მოქმედების ჩატარებასთან დაკავშირებული მიზნებისათვის. ზონა, რომელიც შეიძლება აღიარებულ იქნას „დემილიტარიზებულად“, უნდა პასუხობდეს შემდეგ

²⁸ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი (ნორმატიული აქტების კრებული) თბ., 2006. გვ. 124.

მოთხოვნებს:

- ყველა კომბატანტი აგრეთვე მობილური საბრძოლო საშუალებები და საომარი აღჭურვილობა ევაკუირებული უნდა იყოს;
- სტაციონარული სამხედრო დანადგარები და აღჭურვილობები არ უნდა გამოიყენებოდნენ მტრული მიზნებით;
- არც ხელისუფლებამ და არც მოსახლეობამ არ უნდა ჩაიდინოს მტრული მოქმედებები;
- ყოველგვარი საქმიანობა, დაკავშირებული საომარ ძალისხმევასთან, უნდა იყოს შეწყვეტილი;²⁹

შეთანხმება ასეთი ზონების აღიარების შესახებ ნათლად უნდა იყოს გამოხატული, გაფორმებული მშვიდობიან დროს, თუმცა შესაძლებელია შეიქმნას საომარი მოქმედებების დაწყების შემდეგაც. მაგალითად გაეროს უშიშროების საბჭომ ერაყში შექმნა დემილიტარიზებული ზონა, კუვეიტის საზღვრის გასწვრივ, ორივე სახელმწიფოსთან შეთანხმებით, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმებთან სრული შესაბამისობით.

2.3. შეიარაღებული კონფლიქტის დროს ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შექმნა და ფიზიკური დასახიჩრება

ფიზიკური პირები შეიარაღებული კონფლიქტების დროს ისეთ ქმედებებს სჩადიან, რომლებიც ემსახურებიან ეროვნული, ეთნიკური, ენობრივი თუ რელიგიური ჯგუფის მიერ შემუშავებულ პოლიტიკას, რომლებიც მიზნად ისახავენ, ამა თუ იმ გეოგრაფიული რაიონიდან სხვა ასეთი ჯგუფების სამოქალაქო მოსახლეობის განდევნას ძალადობისა და ტერორის მეთოდების გამოყენებით, იქნება

²⁹ გ. ლობჯანიძე, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, თბ., 2013. გვ. 294.

ეს მკვლევლობა, წამება, თვითნებური დაპატიმრება და დაკავება, გაუპატიურება და სხვა სექსუალური ხელყოფა; სამოქალაქო მოსახლეობის ძალმომრეობით განდევნა, გადაადგილება და დეპორტაცია, სამოქალაქო მოსახლეობასა და რაიონებზე მიზანმიმართული სამხედრო თავდასხმები თუ ამ თავდასხმების მუქარა, საკუთრების განადგურება, ჯანმრთელობის დაზიანება ან ფიზიკური დასახიჩრება და სხვა სახის მსხვერპლი.

ტერმინი „მსხვერპლი“ შეესაბამება ისეთ ადამიანს, რომელიც კრიმინალის ან უბედური შემთხვევის შედეგად დაზარალდა. ომის მსხვერპლის ცნებში თეორიულად მოიაზრება ყველა ის ადამიანი, რომელიც შეიარაღებული კონფლიქტის შემთხვევაში რაიმე ფორმით დაზარალდა. რაც შეეხება ტერმინს „ომის მსხვერპლი“- იგი პირველად იქნა შემოტანილი საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიასა და პრაქტიკაში 1949 წლის აპრილში ომის მსხვერპლთა დაცვის შესახებ კონვენციის დამუშავების პროცესში, რომელიც მიღებულ იქნა ჟენევის დიპლომატიურ კონფერენციაზე 1949 წლის 12 აგვისტოს.³⁰

საერთაშორისო დანაშაულობათა კლასიფიცირება ხელყოფის ობიექტის მიხედვით სხვადასხვა ჯგუფებად იყოფა, როგორცაა: 1. დანაშაულები მშვიდობის წინააღმდეგ; 2. სამხედრო დანაშაულები; 3. დანაშაულები, რომლებიც ხელყოფენ ერის ან ხალხების თვითგანვითარების უფლებას; 4. დანაშაულები ბუნებრივი გარემოს წინააღმდეგ; და რა თქმა უნდა მე-5, დანაშაულები ადამიანურობის წინააღმდეგ, რომელშიც შედის მკვლევლობები, განადგურება, დამონება, გადასახლება, ფიზიკური დასახიჩრება, ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შექმნა და სხვა სისასტიკეები, ჩადენილი მშვიდობიანი მოსახლეობის წინააღმდეგ, მშვიდობიანობის და ომის დროს, ან დევნა, პოლიტიკური, რასობრივი და რელიგიური მოტივებით.

საქართველოს მოქმედ სისხლის სამართლის კოდექსის 412-ე მუხლი ეთმობა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევას სახელმწიფოთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს, ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შექმნით ან ფიზიკური დასახიჩრებით, რომელშიც იგულისხმება, რომ მოწინააღმდეგე მხარის ხელისუფლების დაცვით მოსარგებლე დაკავებული ან სხვაგვარად თავისუფლებააღკვეთილი პირის მიმართ

³⁰ გ. ლობჯანიძე, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, თბ., 2013. გვ. 200.

ისეთი სამედიცინო პროცედურების ჩატარება, რომელსაც არ მოითხოვს მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობა და რომელიც არ შეესაბამება საყოველთაოს აღიარებულ სამედიცინო ნორმებს, თუნდაც ამ პირის თანხმობით, კერძოდ: ა) ისეთი მოქმედება, რომელმაც გამოიწვია ფიზიკური დასახიჩრება; ბ) სამედიცინო ან სამეცნიერო ექსპერიმენტის ჩასატარებლად ადამიანის ორგანოს, ორგანოს ნაწილის ან ქსოვილის აღება; გ) გადანერგვისთვის ოპერაციის ჩასატარებლად ადამიანის ორგანოს ან ქსოვილის აღება.

კოდექსის 412-ე მუხლის შინაარსი ჩამოყალიბებულია ჟენევის კონვენციების I დამატებითი ოქმის მე-11 მუხლის შესაბამისად.

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის მიხედვით აკრძალულია აღნიშნული ქმედებების ჩატარება ნებისმიერ პირზე, როგორც მშვიდობიან მოსახლეობაზე, ისე კომბატანტებზე, არაკომბატანტებზე, სამხედრო ტყვეებზე და შეიარაღებული კონფლიქტის მონაწილე სხვა წევრებზე. რაც შეეხება სამხედრო ტყვეებს, ასეთად ითვლებიან შეიარაღებული ძალების პირად შემადგენლობაში შემავალი პირები, პარტიზანები, მოხალისეთა რაზმები, არაკომბატანტები, წინააღმდეგობის მოძრაობის წევრები, რომლებიც კონფლიქტის მონაწილე ამა თუ იმ მხარის სასარგებლოდ იბრძოდნენ. 1949 წლის 12 აგვისტოს მიღებულ იქნა კონვენცია „სამხედრო ტყვეებთან მოპყრობის შესახებ“, რომელიც ხელშემკვრელ სახელმწიფოებს მოუწოდებს ყველა შემთხვევაში დაიცვან კონვენციის მოთხოვნები.

სამხედრო ტყვეების სამართლებრივი სტატუსი განისაზღვრება 1907 წლის ჰააგის III-IV კონვენციის I დამატებითი ოქმით. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმები სამხედრო ტყვეების მიმართ გამოიყენება იმ მომენტიდან, როდესაც ის მტრის ხელში ვარდება, მის საბოლოო განთავისუფლებამდე და რეპატრაციამდე. იმ შემთხვევაში, როდესაც საომარი მოქმედებების მონაწილეები აღმოჩნდნენ მტრის ხელში და ჩნდება ეჭვი, თუ პირთა რომელ კატეგორიას მიეკუთვნებიან ისინი, სამხედრო ტყვეებად ითვლებიან მანამდე, სანამ მათი მდგომარეობა არ იქნება განსაზღვრული კომპეტენტური სასამართლოს მიერ.³¹

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი მოითხოვს ჰუმანურ მოპყრობას სამხედრო ტყვეების მიმართ. ნებისმიერი უკანონო აქტი ან უმოქმედობა

³¹ ჟენევის 1949 წლის 12 აგვისტოს კონვენციები და მათი დამატებითი ოქმები. თბ., 2008. გვ. 70.

დამატყვევებელი სახელმწიფოს მხრიდან, რომელსაც სამხედრო ტყვის სიკვდილი ან ჯანმრთელობის შელახვა მოჰყვა, იკრძალება და განიხილება, როგორც სამხედრო ტყვეების შესახებ არსებული კონვენციის სერიოზული დარღვევა. სამხედრო ტყვეები არ შეიძლება დაექვემდებარონ რაიმე ხასიათის სამეცდნიერო ან სამედიცინო ცდებს, რომლებიც არ გამომდინარეობენ მათი ინტერესებიდან. ასე მაგალითად, იაპონელების მიერ შექმნილი „კამიკაძის“ ფენომენი გამოიყენა მეორე მსოფლიო ომის დროს ადოლფ ჰიტლერის სამხედრო მანქანამ. ისინი, გარდა ფსიქოლოგიური ზეწოლისა, მომავალ „კამიკაძეებზე“ სპეციალური სამედიცინო საშუალებებითაც ზემოქმედებდნენ და ფაქტობრივად, ომის ბოლო წლებში ფაშისტებმა შექმნეს „დამიანი-რობოტი“, რომელიც სხვისი მითითებით, უსიტყვოდ მოქმედებდა, ასრულებდა ნებისმიერ დავალებას, თუმცა მათ გამოყენება მასობრივად ვეღარ შეძლეს.³² თანამედროვე ჰუმანიტარული სამართალი აწესებს აკრძალვებს იმის თაობაზე, რომ მათ მიმართ არ შეიძლება გამოყენებულ იქნას რაიმე ფიზიკური ან მორალური ტანჯვა და ძალდატანების რაიმე მეთოდი ინფორმაციის მიღების ან სხვა მიზნით. დაუშვებელია მისი იძულება, გასცეს რაიმე მონაცემი. კონვენციის შესაბამისად, წამება ან სხვა სასტიკი მოპყრობა განიხილება, როგორც ომის დანაშაული.³³

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის უფლებამოსილ წარმომადგენელთა დიპლომატიურ კონფერენციაზე, რომელიც ჩატარდა 1998 წლის 17 ივლისს, მიღებულ იქნა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს რომის წესდება, რომელიც საქართველოს პარლამენტის მიერ რატიფიცირებულ იქნა 2003 წლის 16 ივლისს. აღნიშნული კონვენციის მე-8 მუხლში, რომელიც „სამხედრო დანაშაულის“ სახელწოდებითაა ცნობილი, აღნიშნულია, რომ სასამართლო თავის იურისდიქციას ახორციელებს სამხედრო დანაშაულებზე, და განსაკუთრებით, თუ იგი ჩადენილია გეგმის ან პოლიტიკის ფარგლებში ან ამგვარი დანაშაულის ფართომასშტაბიანი ჩადენის შემთხვევაში და ამ წესდების მიზნებისთვის, "სამხედრო დანაშაული" სხვა სახის დანაშაულებთან ერთად ასევე გულისხმობს: მძიმე ტანჯვის, სხეულის მძიმე დაზიანების ან ჯანმრთელობისთვის ზიანის მიყენებას; მოწინააღმდეგის

³² გ. ლობჯანიძე, საერთაშორისო ორგანიზებული დამნაშავეობის ზოგიერთი პრობლემა, თბ., 2002. გვ. 176.

³³ III კონვენციის 130-ე მუხლი და I ოქმი, 85.5 მუხლი.

განკარგულებაში მყოფი პირების ფიზიკური დამახინჯება ან მათზე ნებისმიერი სახის ამასთან, არ ხორციელდება ამ პირის ინტერესებიდან გამომდინარე და იწვევს ამ პირის ან პირთა სიკვდილს ან სერიოზულ საფრთხეს უქმნის მათ ჯანმრთელობას; აქედან გამომდინარე, როგორც ვხედავთ, ყველა საერთაშორისო ხასიათის კონვენცია კრძალავს სასტიკ მოპყრობას, ჯანმრთელობისთვის საფრთხის შექმნასა და ფიზიკურ დასახიჩრებას.

2.4. ჰუმანიტარული სამართალი და საქართველო

ქართული საზოგადოებისთვის ჯერ კიდევ შორეული წარსულიდან არის ცნობილი მრავალი ნაშრომი სამხედრო ხელოვნების აღწერის შესახებ. ცნობილმა მემატეანებმა საქმის დიდი ცოდნით გადმოგვცეს არა მარტო ბრძოლები, ხერხები და მხედართმთავართა ნიჭი ბრძოლის წარმოებაში, არამედ მოგვაწოდეს ცნობებიც იმ დროს არსებული ტექნიკური აღჭურვილობისა და ინჟინრული წამოწყებების შესახებ.

ქართველური ტომები ოდითგანვე დაეუფლნენ შრომისა და ბრძოლის იარაღების დამზადებას. ამ პროცესის დაჩქარებას ხელს უწყობდა საქართველოს მაშინდელ ტერიტორიაზე შექმნილი ბუნებრივი პირობები, ანუ წიაღისეული სიმდიდრეები. ადამიანმა ისწავლა ლითონის - ჯერ სპილენძის, ბრინჯაოს და ბოლოს უკვე რკინის დამუშავება. ცხოვრებაში ლითონის იარაღების დამკვიდრებამ მნიშვნელოვნად გააუმჯობესა შრომის ნაყოფიერება. პირადი საკუთრების პირველი საგანი სწორედ იარაღი გახდა. იარაღს ძველ ქართულში ჭურჭელი ერქვა. ეს სიტყვა მოგვიანებით საფუძვლად დაედო ტერმინებს საჭურჭლე, რაც განძეულს ნიშნავდა და შემდეგ მეჭურჭლეთუხუცესის სახელოც გაჩნდა.³⁴

დიდი ბერძენი გეოგრაფი სტრაბონი აღწერს, თუ როგორ დაიპყრო პომპეუსმა (65 წელს ჩვენს წ.აღ-მდე) მითრიდატე VI ევპატორის ქვეყანა და მისი გავლენის ქვეშ მოქცეული ხალხები, მათ შორის კოლხეთი, სადაც თავისი კაცი, ვინმე არისტრახი დასვა მმართველად. ამას ადასტურებენ ის ბერძნულ-წარწერიანი ფულის მონეტები,

³⁴ გ. ლობჯანიძე, ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია. თბ., 2001. გვ. 24-25.

რომელიც მას მოუჭრია. შემდგომში კოლხეთი ბოსფორსა და პონტოს ზღვასთან არის დაკავშირებული. რაც შეეხება იბერიას, მისი დამოკიდებულება რომისადმი მოხსენიებულია წყაროებში, როგორც „მეგობრობა“, თუმცა, მკვლევარები თვლიდნენ, რომ იგი „მაინც ერთგვარი იძულებითი ხასიათის ურთიერთობას გულისხმობდა, რადგან რომაელთა „მეგობრები“ ხშირად აჯანყებას აწყობდნენ თავიანთი მაღალი მეგობრის წინააღმდეგ“.

აპიანეს ცნობების მიხედვით, რომისა და იბერიის „მეგობრობა“ „სიმაქიაში“ ანუ სამხედრო კავშირში გამოიხატებოდა. იბერიის ეს სამხედრო კავშირი რომის აღმოსავლეთ სანაპიროს სამხედრო ინტერესებს ემსახურებოდა.

აკადემიკოს ს. ჯანაშიას აზრით, „რომისაგან დამოუკიდებლობა გამოიხატება იბერიისათვის „სიმაქიაში“ „იძულებით სამხედრო კავშირში, ხოლო კოლხეთისათვის განსაზღვრული ფორმის ვასალობაში“ ყოფნას. აღნიშნულმა პროცესებმა დიდი გავლენა მოახდინა მაშინდელი საქართველოს „ერის“ შემდგომ შინაგან დიფერენციაციაში, რაც გულისხმობდა „მეომრებსა“ და „მიწის მოქმედთა“ შორის გამყოფი ხაზის გავლებას, რომელიც ემყარებოდა „ეკონომიკურ ნიადაგს“ ანუ ქონებრივ ცენზს, როგორც ეს რომაელებში დამკვიდრდა. სტრაბონის ცნობებით, იბერიის ლაშქარი, რომელიც მხოლოდ ომის შემთხვევაში იკრიბებოდა, შეადგენდა 60 000 ჰოპლიტსა და 22 000 ცხენოსანს. თავდაპირველად, ეს იყო მთელი „ერი“ ანუ მესამე გენეში მოქცეული გვაროვნული საზოგადოების ნაშთი³⁵, მაგრამ, როგორც მკვლევარები ვარაუდობენ, შეიარაღება „ერის“ საკუთარ ხარჯზე ხდებოდა, რადგან მეფის ხარჯზე მხოლოდ მისი „მონა-სპა“ იარაღდებოდა. საზოგადოებაში მიმდინარე პროცესების შედეგად, შეიარაღების გაძვირებასთან დაკავშირებით ხდებოდა მებრძოლთა დიფერენციაციაც. სოციალურ დიფერენციაციაში იგულისხმება ჯარის ორგანიზაცია. მაღალი წრის წარმომადგენლებს გარეგნული ნიშნებითაც განსხვავებული აღჭურვილობა ჰქონდათ. მემატიანის ცნობით, როდესაც როსტომ ბიბილურმა ქსნის ერისთავობა მიიღო, ასევე მიაღწევს საჭურველი და ცხენი თოროსანი, დროშა და შუბიო. რკინის იარაღის შემოღებასთან ერთად ძნელდებოდა სრული შემოსვა (იგულისხმება „ჯაჭვური“ მუზარადი და ჯაჭვის პერანგი). ს.ჯანაშია თვლის, რომ მეომრისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა ცხენის დაცვას

³⁵ ს. ჯანაშია, საქართველო ადრინდელი ფეოდალიზმის გზაზე. თბ., 1937. გვ. 36.

ლითონისაგან დამზადებული სპეციალური სამოსით.

აგრეთვე, ს.ჯანაშიას გამოთქმული აქვს ერთი მეტად საყურადღებო მოსაზრება. იგი თვლის, რომ იარაღი ყველაზე ადრე იქცევა კერძო საკუთრების, მტკიცე მემკვიდრეობის (მამიდან შვილზე) საგანი.³⁶ აღნიშნული მოსაზრება განმტკიცებულია შემდეგი პერიოდის ფეოდალური სამართლის ძეგლებშიც. მაგალითად, ბექა-ალბუღას კანონებით, ქალის დაქვრივების შემთხვევაში მზითევი ქალს ან მის მშობელს ეკუთვნოდა, ხოლო აბჯარი უთუოდ უნდა დარჩენოდა რომელიმე ვაჟს და თუ რომელს ამას მამა თვითონ წყვეტდა ინდივიდუალურად. სტრაბონის ცნობებში კარგადაა აღბეჭდილი იბერიელთა შეიარაღება. ისინი იბრძოდნენ ოროლებითა და მშვილდ-ისრებით და შეჭურვილნი იყვნენ ჯავშნითა და ფარით, აგრეთვე, ნადირის ტყავის მუზარადით. ცხენოსან ჯართან ერთად ნახსენებია კიდევ ექვსი ათასი შეჯავშნული ცხენიო. ასეთ შეიარაღებას იბერიელების გარდა იყენებდნენ სომხები და ალბანები.

აგრეთვე, არანაკლებ მნიშვნელოვანი ცნობები მოიპოვება შეჯავშნული ცხენების შესახებ ძველ ქართულ მწერლობაშიც. ვახტანგ გორგასლის მემატიანეს ჰქონდა აღწერილი, რომ ერთ-ერთ ბრძოლაში მეფე „აღჯდა ტაიქსა, შეჭურვილსა ჯავშნითა და აღილო ფარი მისი ვიგირის ტყავისა, რომელსაც ვერა ჰკვეთდა მახვილი.“³⁷

ქართულში შეჯავშნილი ცხენი მოიხსენიებოდა, როგორც „თოროსანი ცხენი“. ოსეთში სალაშქროდ მიმავალ გორგასალს თან ახლდნენ ცხენთოროსანნი და ჯაჭვ-ჩაბალახიანნი. მხედართა ბრძოლაში ფიქსირდება მშვილდოსნები და კარგად გაწვრთნილი მცირე ჯარი, რომელიც მეფის დაცვის როლს თამაშობდა.

ამ ყველაფრიდან ნათლად ჩანს, რომ ვახტანგს საბრძოლოდ ახლდა მძიმედ აღჭურვილნი სპანი. გარდა ამისა, მხედარნი და ქვეითნი. ომის შემდეგ ვახტანგმა „წარჩინებულ ქმნა მხედარნი“, ეს ადგილი ისე უნდა გავიგოთ, რომ ვახტანგს თავისი მსახურნი მხედარნი, რომელნიც ახლდნენ ბრძოლაში, დაუსაჩუქრებია, მათთვის სავარაუდოდ მამულები უბოძებია და აზნაურებად გაუხდია.³⁸

რომაელთა შემოსვლას საქართველოს ტერიტორიაზე, მართალია, თან მოჰყვა სამხედრო ხელოვნების დახვეწა, მაგრამ მკვლევარები სამართლიანად აღნიშნავენ,

³⁶ ს. ჯანაშია, დას, ნაშრომი. გვ. 58.

³⁷ ჯუანშერი, გვ. 137.

³⁸ ა. ბოგვერაძე, ქართული ადრეფეოდალური საზოგადოებრივი ურთიერთობის ისტორია. თბ., 1961. გვ. 105.

რომ მათ მოსვლას მოჰყვა უფრო მეტად შფოთიანი დრო, ბევრად უფრო დამაბული, საომარ მოქმედებათა და სამხედრო საჭიროებებით სავსე ხანა, ვიდრე ეს იყო წინათ. ამაში გულისხმობდნენ მანამდე არსებულ ომებს, რომლებიც თანდათან უფრო ნაკლებად ატარებდნენ მასშტაბურ ხასიათს და არსებითად განსხვავდებოდნენ მაშინდელი მსოფლიო ომებისგან, რომლებშიც უკვე ქართველებიც მონაწილეობდნენ. თუმცა არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ ს. ჯანაშიას, რომელსაც მიაჩნია, რომ „თვით რომის მთავრობის რეჟიმი, ჩვენს ქვეყანაში დამყარებული, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც აქ რომაელებმა მოიკიდეს ფეხი, ბორკავდა და აფერხებდა ქვეყნის განვითარებას“. მეცნიერი გულისხმობდა იმას, რომ ომს არ შეუძლია არაფრისგან ახალი საზოგადოებრივი ურთიერთობების შექმნა, რადგანაც ხშირი ომები ანადგურებს ქვეყნის საწარმოო ძალებს და კიდევ უფრო აგვიანებს ახალი ეკონომიკური ეპოქის დადგომას. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ასე მოხდა მაშინდელი საქართველოს სინამდვილეშიც და რომ არა ასეთი ვითარება, ჩვენი ქვეყანა უფრო განვითარებული და წინ წასული იქნებოდა, არა მარტო სოციალურ და ეკონომიკურ, არამედ ჰუმანიტარულ და სხვა სფეროშიც.

ჰუმანიტარული სამართლის ჩანასახების საკითხზე მსჯელობის დაწყება შეიძლება ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის წარმოშობის დროიდან. მართალია IX-X სს-მდე არსებულ სამართლის ძეგლებს ჩვენამდე პრაქტიკულად არ მოუღწევია, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ქართველები მის გარეშე ცხოვრობდნენ. ძველბერძნული და ბიზანტიური წყაროები ბევრ საინტერესო მასალას გვაწვდიან საქართველოსა და ქართველების კულტურის, სიმამაცის, ომის წარმოების ხელოვნების და მეზობელ ხალხებთან ურთიერთობის შესახებ.

წყაროთა უმრავლესობაში დაფიქსირებულია მაშინდელი ქართული სახელმწიფოსა და საზოგადოებრივი ცხოვრების სამართლებრივი მოწესრიგება, რაც იმას ნიშნავს, რომ არსებობდა გარკვეული საკანონმდებლო აქტები, რითაც რეგულირდებოდა ქართველთა ყოფა-ცხოვრება.

საქართველო თავისი არსებობის მთელი ისტორიის განმავლობაში გამუდმებულ ომებს აწარმოებდა სხვადასხვა ჯურის დამპყრობელთა წინააღმდეგ. მას რომ საკუთარი საომარი ხელოვნება არ ჰქონოდა, ერი, ალბათ, აღიგებოდა მიწისაგან პირისა.

ბაგრატ III-მ სამხედრო ხელოვნების წყალობით შეძლო გარეშე მტრის დამარცხება და ქვეყნის გაერთიანება. საომარი ხელოვნების მაღალმა კულტურამ შეაძლებინა დავით აღმაშენებელს ძლიერი და ერთიანი კავკასიური სახელმწიფო შეექმნა, მოეგო ისეთი ომები, სადაც ერთი ქართველის პირისპირ 15 მოწინააღმდეგე იდგა. დავით აღმაშენებელმა ყივჩაღთა ჩამოსახლების შემდეგ შექმნა რეგულარული ჯარი, რომელსაც ჯამაგირს აძლევდა, სამაგიეროდ, აკრძალა ბრძოლის დროს მოპოვებული ალაფისა და ტყვეების მეომრებს შორის განაწილება. ასეთ მეომარ ქვეყანას არ შეიძლებოდა არ ჰქონოდა „ომის კანონები“, იგივე ჰუმანიტარული სამართლის ნორმათა მსგავსი და მიახლოებული ჩვეულებები.

ქართულ ლიტერატურულ და ისტორიულ წყაროებშიც კი არის აღწერილი და ასახული მოწინააღმდეგე მხარესთან ურთიერთობის პრობლემები. მაგალითად, აკაკი წერეთლის პოემაში ჩანს მთავარი გმირის თორნიკე ერისთავის ჰუმანური დამოკიდებულება დამარცხებული მტრისადმი. პატრიოტი სარდალი მიზნის მისაღწევად, ქვეყნის ინტერესებიდან გამომდინარე, ყველა საშუალებას იყენებს, თვალსაშვს უხვევს მტერს, მოხერხებულად იყენებს ომის ფანდებს, მაგრამ როცა მტერი მარცხდება, მის მიმართ შემწყნარებელი ხდება. იგი მხედრობას მოუწოდებდა: „გზას ნუ შეუკრავთ გაჭირვებულებს, დაე გაიქცნენ, მიეცით ნება!“ აგრეთვე ბრძანებს, რომ დატყვევებულებს არავინ გაბედოს და შეურაცხყოფა არ მიაყენოს. ანუ აქედან გამომდინარე, მაშინაც არსებობდა ჰუმანურობის გაგება და ელემენტარული ჰუმანიტარული სამართლის ნორმები.

ალექსანდრე ყაზბეგი თავის მოთხობაში „ელგუჯა“ ამბობს: „ჩვენმა ხალხმა კარგად იცის გარჩევა და მკვდარს დაუმარხავს არავინ დატოვებს, მტერიც რომ იყოს“. ნოდარ დუმბაძის რომანში „მე ვხედავ მზეს“, სოსოიას მამიდა გერმანელ ტყვეს უკანასკნელ ლუკმას აძლევდა.

გაზეთ ივერიის ფურცლებზე ილია ჭავჭავაძე წერდა: „ომი სისხლის ღვრათ, ომი უბედურებაა, ომი დამთქმნელია ადამიანის სიცოცხლისა, ადამიანის ღვაწლისა, მონაგარისა, გული სწუხს და იტანჯება, როცა ეს აგონდება“.

ქართული სამართლის ძეგლები, მათ შორის ბაგრატ III კურაპალატი, ოპიზის სიგელი, რუის ურბნისის კრების ძეგლისწერა, დავით აღმაშენებლის ანდერძი, გიორგი III-ის სიგელი, გიორგი V-ის ძეგლის დადება, ხელმწიფის კარის გარიგებამ

წესი და განგება მეფედ კურთხევისა, ბექა-აღბუღას სამართალი, ქართველ მოღვაწეთა ნათარგმნი კანონიკური კრებულები „მცირე სჯულის კანონი“, „დიდი სჯულის კანონი“, რომლებიც ეროვნული სულით იყვნენ გაჯერებული, ჰუმანიტარული სამართლისათვის დამახასიათებელი ნორმები დაამკვიდრეს. სწორედ ამ გარემოებამ შეუწყო ხელი მაშინდელ საქართველოში ჰუმანიზმის და კაცთმოყვარეობის იდეების განვითარებას. მარტო ის რად ღირს, რომ ჯერ კიდევ XII საუკუნეში, თამარ მეფემ სიკვდილით დასჯა აკრძალა, ხოლო ქვეყანაში ისეთი წესრიგი დაამყარა, რომ ადგილი აღარ ჰქონია ძარცვას, ქურდობას, კაცის კვლას და ა.შ.³⁹

ზემოაღნიშნული გვაძლევს იმის თქმის შესაძლებლობასა და უფლებას, რომ მიუხედავად გამუდმებული ომებისა, არც ხალხი, არც ხელისუფლება და არც კანონი არ გაბოროტებულა და მტრის მიმართ სასტიკი არ გამხდარა, პირიქით, ყოველთვის ცდილობდა დამარცხებულის მიმართ ყოფილიყო ღმობიერი, რამაც ასახვა ჰპოვა შემდეგი პერიოდის პოლიტიკურ და სამართლებრივ აზროვნებაში.

ქართულ ცეკვებშიც კი კარგადაა ასახული ფარის, სატევარისა და ხანჯლის ხმარების ხელოვნება, რომელიც დღესაც აოცებს ნებისმიერ ადამიანს.

XIX საუკუნის II ნახევარში, როდესაც გამალებული მსოფლიო შეიარაღება მიმდინარეობდა, ნიკო ნიკოლაძემ ციურიხის უნივერსიტეტის დამთავრებისთანავე დაიცვა სამაგისტრო დისერტაცია თემაზე: „განიარაღება და მისი ეკონომიკურ-სოციალური შედეგები“. ავტორს მიენიჭა სამართლის მაგისტრის ხარისხი, ხოლო ნაშრომი ფრანგულ ენაზე ცალკე წიგნად გამოიცა ჟენევაში. უნდა ითქვას, რომ ეს ფაქტიც არაა შემთხვევითი.

საქართველოს ისტორიას სრული თავდაჯერებულობით შეიძლება ეწოდოს მისი გაერთიანებისათვის წარმოებული ომების ისტორია; ოდითგანვე, ქართველი ხალხის დაუოკებელი მისწრაფება იყო თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისთვის, ძლიერი ცენტრალიზებული სახელმწიფოს შექმნისკენ მიმართული ბრძოლა და თავდადება. ამ მისიის შესრულება წილად ხვდა ჯერ ბაგრატ III-ს და შემდგომ დავით IV აღმაშენებელს, ნიჭიერ პოლიტიკოსს და სტრატეგს, გამოცდილ და შორსმჭვრეტელ მხედართმთავარს, რომელიც სამეფო ტახტზე 1089 წელს, 16 წლის ასაკში ავიდა.

³⁹ გ. ლობჯანიძე, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, თბ., 2013. გვ. 72.

დავითის მიერ ფართომასშტაბიანი ღონისძიებების გატარების შემდეგ საქართველოს სამეფო კარი აქტიური ბრძოლის ტაქტიკას ირჩევს მომხდური მტრის დასამარცხებლად და საქართველოს ტერიტორიების საბოლოოდ შემოსამტკიცებლად.

დიდგორის ბრძოლის აღმწერი ყველა ისტორიკოსი იმ დიდ ზარალზე მიუთითებს, რაც თურქ-სელჩუკთა კოალიციურმა არმიამ განიცადა დავით აღმაშენებლის საბრძოლო გეგმის და სწორად შერჩეული ტაქტიკის გამო. აგრეთვე, საინტერესო ის ფაქტი იყო, რომ საბრძოლო ემელონები ძირითადად დაკომპლექტებული იყო საქართველოს ეთნოგრაფიულად და ტერიტორიულად ერთი კუთხის მეზობლებით. ისინი თითქმის სისხლისმიერი ნათესავები და თანასოფლელები იყვნენ, ამიტომაც, ბრძოლის დროს ერთმანეთს უყურადღებოდ არ ტოვებდნენ. თითოეული მათგანი მუდამ ცდილობდა, ბრძოლაში თავი გამოეჩინა, რათა თავისიანებში არ შერცხვნილიყო.

დავითმა შექმნა მთელი პროგრესული სისტემა ჯარისკაცთა აღზრდისა და სწავლებისთვის. უნერგავდა სამშობლოს სიყვარულს და ყველას ასწავლიდა და უზიარებდა თავის საბრძოლო გამოცდილებას. მეზობლებთან ერთად იყოფდა ყოველგვარ გასაჭირს და საერთო სანოვაგით საზრდოობდა. ყოველივე ამის გამო დავითი არმიის მეომრებისთვის წარმოადგენდა სიამაყეს და სათაყვანებელ პიროვნებას.⁴⁰

ასე რომ, დავით აღმაშენებლის, როგორც სამხედრო სტრატეგის, პოლიტიკოსისა და ქვეყნის მმართველის თვისებების ერთობლიობამ საქართველო იხსნა მტრის გავლენისგან და სათავე დაუდო „ოქროს ხანის“ დამკვიდრებას.

იგივე შეიძლება ითქვას ერეკლე II-ის სამხედრო კონცეფციაზე, რომელიც ორიენტირებული იყო დაღესტნელი ლეკების გაუთავებელი თარეშის აღკვეთაზე. ერეკლე მეფემ ამ პრობლემის მოსაგვარებლად შეიმუშავა გეგმა, რომელიც ითვალისწინებდა პასიური თავდაცვიდან აქტიურ თავდასხმაზე გადასვლას, რამაც გაამართლა და გარკვეულ პერიოდში ლეკებმა დაკარგეს ქართლ-კახეთზე თავდასხმის სურვილი.

ერეკლე მეფის წამოწყებული იყო, აგრეთვე, საქარხნო წესით სამხედრო

⁴⁰ ირ. ჯორჯაძე. ნარკვევები საქართველოს სამხედრო ხელოვნების ისტორიიდან. თბ., 1990. გვ. 105-106.

საჭურვლის წარმოების შექმნა. შესაძლებლობის ფარგლებში დაიწყო სხვადასხვა სახეობის ცეცხლსასროლი იარაღის, საბრძოლო მასალებისა და დენტის დამზადება. ასევე ითვალისწინებდა საბრძოლო კადრების მომზადების უზრუნველყოფასაც. ქართლ-კახეთის, საქართველოს არცთუ ისე დიდი ნაწილის მეფე, ევროპაში ცნობილი მმართველი და მხედართმთავარი იყო. მისი სამხედრო კონცეფცია და გეგმები სცილდება პატარა ქვეყნის ბუნებას. სამაგიეროდ, ასახავს მუდმივად მეომარი ხალხის სწრაფვას თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის შენარჩუნებისათვის.

აქედან გამომდინარე, ჩანს, რომ მტრის მუდმივი შემოსევების გამო საქართველომ განავითარა თავისთვის ხელსაყრელი და მორგებული საბრძოლო ტაქტიკა, მეთოდისა და ერთ-ერთმა პირველმა დანერგა იმ დროისთვის შესაბამისი საწყისი სამხედრო კონცეფციები, მოახდინა საბრძოლო მოქმედებების შედარებით ჰუმანიზაცია, რაც გულისხმობდა მძევლების დანდობას, ჰუმანურად მოპყრობას, მათთვის დახმარების აღმოჩენას და ადამიანურ პირობებში ყოლას, რაც თითქმის არც ერთ ქვეყანაში და მით უმეტეს ტომში არ ფიქსირდებოდა. ანუ, ჰუმანიტარული სამართლის ბაზისი საქართველოში უკვე დიდი ხანია არსებობს.

თავი III. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის გათვალისწინებული ომის წარმოების მეთოდებისა და საშუალებების ამკრძალავი ნორმები

3.1. ომის წარმოების აკრძალული მეთოდები

ოდითგანვე დიდი მხედართმთავრები და სარდლები ცდილობდნენ, ომის დროს გამოეყენებინათ ისეთი მეთოდები და საბრძოლო საშუალებები, რომლებიც უფრო ეფექტურს და წარმატებულს გახდიდა მათ ბრძოლას. რა თქმა უნდა ამ წესებსა და საშუალებებს თვითონ იგონებდნენ და პრაქტიკაში ნერგავდნენ. წყაროების მიხედვით, ბრძოლის წინ კართაგენელმა სარდალმა ჰანიბალმა მეომრებს დაავალა გველების დაჭერა და მათი თიხის ჭურჭელში მოთავსება. ამით მან პირველმა

დაამზადა ე.წ. „ზოოლოგიური ჭურვი“, რომელიც გამოიყენა პერგამოსის ფლოტის წინააღმდეგ, როდესაც თიხის ქოთნები მტრის ხომალდს ესროლეს. ერთდროულად გველებისა და ჰანიბალის მებრძოლების შემოტევამ მტერი დააბნია და ადვილად დასამარცხებელი გახადა.⁴¹ სავარაუდოდ ჰანიბალმა გველების გამოყენების იდეა რომაელებისგან გადაიღო, რადგან სწორედ ისინი სისხლის სამართლის დამნაშავეს, როდესაც სიკვდილს მიუსჯიდნენ, გველთან ერთად ტომარაში სვამდნენ და ტიბრში აგდებდნენ.⁴² აღნიშნული მაგალითები იმიტომ მოვიყვანეთ, რათა გვეჩვენა, რომ კაცობრიობა თავისი არსებობის მანძილზე უამრავ და საშინელ მეთოდს მიმართავდა გამარჯვების მოსაპოვებლად. ამიტომ, ომის მსხვერპლთა დაცვის შესახებ არსებული შენევის 1949 წლის კონვენციებითა და 1977 წლის დამატებითი ოქმებით, ომის მსხვერპლთა დაცვის შესახებ დადგენილი წესებით, იკრძალება ომის წარმოების ისეთი მეთოდებისა და საშუალებების გამოყენება, როგორცაა: მოწინააღმდეგე მხარეზე მებრძოლ პირთა მუხანათურად მოკვლა ან დაჭრა; წამება, მოწინააღმდეგე მხარის შესახებ არსებული ცნობების მოპოვების მიზნით; ეროვნული და საერთაშორისო ემბლემების, მონაწილეობა მიიღონ სამხედრო მოქმედებებში საკუთარი სახელმწიფოს წინააღმდეგ; კულტურულ ფასეულობათა და ისტორიულ ძეგლთა განადგურება და სხვა.

1863 წლის 24 აპრილს გამოიცა ლიბერის ნაშრომი „გენერალური ბრძანება №100: შეერთებული შტატების ჯარების საველე ინსტრუქციები“, რომელსაც შემდგომში „ლიბერის კოდექსი“ ეწოდა და რომელიც სახელმძღვანელოდ იქცა შემდგომი თაობებისთვის. აღნიშნული კოდექსის მე-15 მუხლში ნათქვამია: „სამხედრო საჭიროებიდან გამომდინარე, აუცილებელია შეიარაღებული მტრისა თუ სხვა ადამიანების სიცოცხლის ყოველგვარი პირდაპირი მოსპობა, ვისი განადგურების თავიდან არიდებაც შეუძლებელია, ომის კონტექსტიდან გამომდინარე.“⁴³

ლიბერის ავტორიტეტს ომის კანონების სფეროში დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა მისი თანამიმდევრებში და მისმა კოდექსმა ფართო გავრცელება ჰპოვა ევროპაში. ის საფუძვლად დაედო რუსეთის იმპერატორის ალექსანდრე II-ის განკარგულებით მოქვეყნებულ კონფერენციას, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა ოქმსა და დეკლარაციას

⁴¹ Г. Ш. Королеж. Ганибал. Моск., 1976. Стр. 320.

⁴² გ. ლობჯანიძე, ომის სახელმწიფო და სამართალი. წიგნ. I. 2009. გვ. 230.

⁴³ გ. ლობჯანიძე, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი. თბ., 2013. გვ. 165.

ლიბერის ნაშრომმა ორ მნიშვნელოვან პროცესს დაუდო სათავე. ერთი მხრივ, იგი ომის სამართლის სახელმძღვანელოსა და ინსტრუქციების შექმნის მაგალითად იქცა, მეორე მხრივ კი, საფუძველი ჩაეყარა თანამედროვე საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის განვითარების მეორე ეტაპს - ომის წარმოების წესების ჩასახვას.⁴⁴

იმისათვის, რომ თავიდან იქნას აცილებული მუდმივი ტანჯვა, გაუმართლებელი მსხვერპლი მშვიდობიან მოსახლეობასა და კომბატანტებს შორის, რაც, როგორც წესი თან ახლავს საომარ მოქმედებებს, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი ადგენს შეზღუდვებს მეომარ მხარეთა მიერ ომის წარმოების მეთოდებისა და საშუალებების შემთხვევაში, რაც ჯერ კიდევ 1868 წლის პეტერბურგის დეკლარაციაში იყო გაფორმებული. მის პრეამბულაში აღნიშნულია, რომ „ერთადერთი კანონიერი მიზანი, რომელიც სახელმწიფოს უნდა ჰქონდეს ომის დროს, მოწინააღმდეგის სამხედრო ძალების შესუსტებაში მდგომარეობს“.

აღნიშნულმა პრინციპმა პირველად ასახვა ჰპოვა 1907 წლის კონვენციაში სახმელეთო ომის კანონებისა და წესების შესახებ, რომელშიც მითითებულია, რომ „მეომარი მხარეები არ სარგებლობენ შეუზღუდავი უფლებით მტრისთვის ზიანის მიყენების საშუალებების არჩევაში“. შემდგომ ეს პრინციპი უფრო განვითარდა 1949 წლის ჟენევის კონვენციების I დამატებით ოქმში ომის მსხვერპლთა დაცვის შესახებ, რომლის 35-ე მუხლში აღნიშნულია,

რომ: „კონფლიქტში მყოფი მხარეების უფლება, შეარჩიონ ომის წარმოების მეთოდები და საშუალებები, არ ითვლება შეუზღუდავად“. ამ პრინციპის შესაბამისად, მეომარ მხარეებს უფლება აქვთ, საომარი მოქმედებების დროს მხოლოდ ის მეთოდები და საშუალებები გამოიყენონ, რომლებიც საომარი აუცილებლობით არის გამოწვეული, რათა მოხდეს მტრის ჯარების წინააღმდეგობის დათრგუნვისა და მისთვის ადამიანთა დანაკარგების მიყენება მინიმალურად დასაშვებ დონეზე.

აქედან გამომდინარე, მეომარმა მხარეებმა არა მარტო უნდა იცოდნენ ის, რომ მათი შეტევის ობიექტი მხოლოდ სამხედრო დანიშნულების არის, არამედ

⁴⁴ ჰ. კ. გასერი, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი (შესავალი) თბ., 1999. გვ. 22.

მისი განადგურების ისეთი მეთოდები და საშუალებები უნდა შეარჩიონ, რომლებიც არ გამოიწვევენ უფრო მეტ ზიანს, ვიდრე ეს არის საჭირო საბრძოლო ამოცანის შესასრულებლად.

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების შესაბამისად, ომის წარმოების აკრძალულ მეთოდებს მიეკუთვნება შემდეგი ქმედებები:

1. მუხანათური მკვლელობა ან დაჭრა იმ პირებისა, რომლებიც მიეკუთვნებიან მოწინააღმდეგის მოსახლეობას ან ჯარებს;
2. გასაძარცვად თვით შეტევით აღებული ქალაქის ან ადგილის გადაცემაც კი;
3. თავდასხმა მწყობრიდან გამოსულ პირებზე;
4. შეიარაღებულ კონფლიქტში ნეიტრალურ სახელმწიფოთა ემბლემების, განმასხვავებელი ნიშნების ან ფორმის ტანსაცმლის გამოყენება;
5. მძევლად აყვანა;
6. განმასხვავებელი ემბლემის, როგორცაა წითელი ჯვრის, წითელი ნახევარმთვარის ან წითელი კრისტალის და სხვა საერთაშორისოდ აღიარებული ნიშნების, სიგნალების და ა.შ. ადარადანიშნულებისამებრ გამოყენება.
7. სამოქალაქო მოსახლეობის ან ცალკეული სამოქალაქო პირების თავდასხმის ობიექტად გადაქცევა;
8. ბრძანების გაცემა, რათა არავინ დატოვონ ცოცხალი, ამით დამუქრება ან საომარი მოქმედებების წარმოება ამის საფუძველზე;
9. მტრის კერძო საკუთრების განადგურება ან მიტაცება, გარდა აუცილებლობით გამოწვეული შემთხვევებისა;
10. განურჩეველი ხასიათის თავდასხმის განხორციელება;
11. პირთა იძულება იმსახურონ მტრული სახელმწიფოს შეიარაღებულ ძალებში;
12. ხანგრძლივი და სერიოზული ზიანის მიყენება ბუნებრივი გარემოსათვის;
13. თავდასხმის განხორციელება საშიში ძალების შემცველ დანადგარებზე ან ნაგებობებზე, თუ ასეთი თავდასხმები ჩაითვლება სამოქალაქო პირთა

ზედმეტი დანაკარგების საფუძვლად, მრავალთა დაჭრის მიზეზად ან სამოქალაქო ობიექტებისათვის ზიანის მიყენებად;

14. მუხანათობა, ანუ იმისკენ მიმართული მოქმედება, რათა გამოიწვიოს მოწინააღმდეგის ნდობა და დაარწმუნოს, რომ მას აქვს დაცვის უფლება ან გადასცეს მას ასეთი დაცვა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის შესაბამისად, რასაც იყენებენ შეიარაღებული კონფლიქტის პერიოდში, ასეთი ნდობით მოტყუების მიზნით; მუხანათობის მაგალითად ითვლება: მოლაპარაკებების სიმულირება შერიგების დროშის ქვეშ ან კაპიტულაციის სიმულირება; ავადმყოფობის ან დაჭრის შედეგად მწყობრიდან გამოსვლის სიმულირება; სამოქალაქო პირის ან არაკომბატანტის სტატუსის ფლობის სიმულირება; იმ სტატუსის ფლობის სიმულირება, რომელიც ანიჭებს დაცვას გაეროს, ნეიტრალურ სახელმწიფოთა ნიშნების, ემბლემებისა და ფორმის ტანსაცმლის გამოყენების გზით;

15. დაუცველ ქალაქებზე შეტევა ან დაბომბვა, საზღვაო ძალებით თავდასხმა ღია და დაუცველ პორტებზე, ქალაქებზე, სოფლებზე, სხვა არასამხედრო ობიექტებზე.

დაუშვებელია ჰაერიდან თავდასხმა არასამხედრო ობიექტებსა და სამოქალაქო მოსახლეობაზე, ამ უკანასკნელის დაშინების მიზნით. იმ შემთხვევაში, როდესაც ობიექტები იმგვარადაა განლაგებული, რომ მათმა დაბომბვამ შეიძლება საფრთხე შეუქმნას სამოქალაქო მოსახლეობას, მეომარმა მხარეებმა არ უნდა განახორციელონ საჰაერო თავდასხმები. ჰაერიდან დაბომბვის დროს უნდა მიიღონ ყველა ზომა, რათა მაქსიმალურად შეინარჩუნონ ისეთი შენობები, რომლებიც დანიშნულია ხელოვნებისათვის, მეცნიერებისათვის, საქველმოქმედო მიზნებისათვის, აგრეთვე, ჰოსპიტალები, საავადმყოფოები და სხვა მსგავსი ობიექტები.

აღნიშნული მეთოდებით ომის წარმოების აკრძალვამ ასახვა ჰპოვა მთელ რიგ საერთაშორისო-სამართლებრივ აქტებში, როგორცაა 1907 წლის კონვენციები სახლემეთო ომის კანონების და წესების შესახებ, 1949 წლის ჟენევის I, II, III და IV კონვენციებში, კერძოდ 51-ე, 59-ე, 130-ე და 147-ე მუხლებში, აგრეთვე, 1977 წლის I დამატებით ოქმში, კერძოდ 35-ე, 37-ე, 38-ე, 39-ე, 41-ე, 75-ე და 85-ე მუხლებში.

ამ ყველაფერთან ერთად საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის

გამოყენება, რომლებიც ადამიანის სხეულთან შეხებისას ფეთქდება, იწვევენ სხეულის დამწვრობას ან მეტისმეტ ტანჯვას აყენებენ. ამ ყველაფერმა განაპირობა მშვიდობის 1899 წლის პირველ და 1907 წლის მეორე კონფერენციებზე იმის აღნიშვნა, რომ ომის წარმოების აკრძალული საშუალებების უბრალო ჩამოთვლა საერთაშორისო-სამართლებრივ დოკუმენტებში არ იქნებოდა საკმარისი იარაღის ახალი სახეების შექმნის და არმიების შეიარაღებაში მათი მიღების თვალსაზრისით. ამასთან, სახელმწიფოები ადვილად შეძლებდნენ დადგენილი აკრძალვების გვერდის ავლას მტრის ცოცხალი ძალისა და ტექნიკის გასანადგურებლად შექმნილი უფრო სრულყოფილი სისტემების გამოყენების დროს. ამიტომ შეთავაზებულ იქნა იმ საშუალებათა აკრძალვის კრიტერიუმები და განსაზღვრა, რომლებთან წინააღმდეგობაში შესვლავ უკანონოს გახდიდა ნებისმიერი ახალი სახის იარაღის გამოყენებას.

XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან და მომდევნო პერიოდშიც მიღებულ იქნა მრავალი სამართლებრივი აქტი საბრძოლო მოქმედების წარმოების საშუალებათა აკრძალვის ან შეზღუდვის შესახებ, როგორცაა 1868 წლის სანქტ-პეტერბურგის დეკლარაცია „ფეთქებადი და ცეცხლგამჩენი ტყვიების გამოყენების აკრძალვის შესახებ“, რომლითაც აკრძალა ადამიანის სხეულში ადვილად ბრუნვადი და მსკდომი ტყვიები; აგრეთვე 1907 წლის დეკლარაცია „მხუთავი, მომწამვლელი ან სხვა მსგავსი აირების გამოყენების აკრძალვის შესახებ“. აგრეთვე საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის შემადგენელ ნაწილად ითვლება დეკლარაციების, კონვენციების, ოქმების და სხვა დოკუმენტების დებულებები ომის წარმოების აკრძალული საშუალებების შესახებ, როგორცაა:

- 400 გრამზე ნაკლები წონის ჭურვები, რომლებსაც აქვთ ფეთქებადი თვისება ან ალჭურვილნი არიან დამრტყმელი ან აალებადი შემადგენლობით(1868 წლის პეტერბურგის დეკლარაცია);
- მსხვრევადი ტყვიები (ჰააგის 1899 წლის დეკლარაცია);
- ჭურვები, რომელთა ერთადერთი დანიშნულებაა მხუთავი ან დამაზიანებელი გაზების გავრცელება (ჰააგის 1899 წლის დეკლარაცია);
- შხამები ან მომწამლავი იარაღი (სახმელეთო ომის კანონებისა და წესების შესახებ დეკლარაცია);

- შეხების შედეგად ავტომატურად ფეთქებადი ჭურვები. ასევე ღუზებზე დაუმაგრებლად დაყენებული ჭურვები, გარდა ისეთებისა, რომლებიც ისეა მოწყობილი, რომ უხიფათო ხდებიან მათზე კონტროლის დაკარგვიდან ერთ საათში;
- ღუზებზე დამაგრებული, შეხებით ავტომატურად ფეთქებადი ჭურვები, რომლებიც არ ხდებიან უხიფათონი, როგორც კი სამაგრებს მოწყდებიან;
- თვითმობრავი ჭურვები, რომლებიც აცდებიან რა მიზანს, არ ხდებიან უხიფათო;
- შეხების შედეგად ავტომატურად ფეთქებადი ჭურვები, რომლებიც დაყენებულია მოწინააღმდეგის პორტებთან და სანაპიროსთან ერთადერთი მიზნით- შეწყვიტონ სავაჭრო ცურვა (1907 წლის კონვენცია წყალქვეშა შეხებით ავტომატურად ფეთქებადი ჭურვების დაყენების შესახებ);⁴⁵
- მხუთავი, შხამიანი ან სხვა მსგავსი გაზები და ბაქტერიოლოგიური საშუალებები.

იკრძალება, აგრეთვე, ბუნებრივ გარემოზე ზემოქმედების ისეთი საშუალებების გამოყენება, რომლებსაც აქვთ ფართო, ხანგრძლივი და სერიოზული შედეგები ნგრევისა და ზიანის მიყენების სახით.

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმებით იკრძალება ასევე, განურჩეველი ხასიათის ჩვეულებრივი იარაღის კონკრეტული სახეების გამოყენება, რასაც შეიძლება მოჰყვეს გადამეტებული დაზიანება ან ტანჯვა, ე.ი. იმ იარაღისა, რომლის ძირითადი თვისება მდგომარეობს ისეთი ნამსხვრევებით დაზიანების მიყენებაში, რომლის აღმოჩენაც ადამიანის სხეულში რენტგენით შეუძლებელია: კასეტებიანი, ბურთულებიანი ბომბები, ნაღმი-მახეები, აგრეთვე აკრძალულია სამოქალაქო მოსახლეობის, ცალკეული სამოქალაქო პირების ან სამოქალაქო ობიექტების, ასევე სამოქალაქო მოსახლეობის თავმოყრის რაიონში განლაგებული სამხედრო ობიექტების მიმართ ცეცხლგამჩენი იარაღის გამოყენება.

ომის წარმოების აკრძალული იარაღებიდან, პირველ რიგში უნდა მივუთითოთ მასობრივი განადგურების ქიმიურ იარაღზე. 1925 წლის ჟენევის ოქმში, რომელიც იმდროინდელი 100 სახელმწიფოს მიერ იქნა რატიფიცირებული, შეიცავს უნივერსალურ ნორმას, რომელიც კრძალავს საომარი მიზნებით ყველა ქიმიური,

⁴⁵ Международное право, Ведение боевых действий, Мос., 1995. Стр. 206.

ბაქტერიოლოგიური და ბიოლოგიური, როგორცაა ცრემლსადენი და სხვა აგენტის გამოყენებას. ოქმში აგრეთვე მითითებულია, რომ აკრალულია გაზების გამოყენება სახლემეთო, საზღვაო და საჰაერო ომებში.

ამავე პერიოდში მიმდინარეობდა მოლაპარაკება ქიმიური იარაღის აკრძალვისა და მოსპობის შესახებ, მაგრამ 1992 წელს მაინც შემუშავდა სათანადო შეთანხმების საბოლოო ტექსტი, ხოლო 1993 წლის 14 თებერვალს პარიზში ხელმოწერილ იქნა კონვენცია ქიმიური იარაღის აკრძალვის, განლაგების, წარმოების, შენახვის, გამოყენებისა და მისი სრული განადგურების შესახებ. ამ კონვენციის მიხედვით აკრძალულია ყოველგვარი ქიმიური იარაღის წარმოება. შენახვა, სხვა ქვეყნებისთვის გადაცემა; არსებული ქიმიური იარაღის მარაგის განადგურება უნდა დაწყებულიყო 1995 წლიდან. საქართველომ აღნიშნულ კონვენციას ხელი მოაწერა მისი მიღებისთანავე, პარიზში, ხოლო რატიფიკაცია 1995 წლს 19 ივნისს მოახდინა.

ამ კონვენციის მონაწილეები ვალდებულიებას კისრულობენ, არასდროს, არანაირ ვითარებაში:

- არ გამოიყენონ ქიმიური იარაღი;
- არ დაამუშაონ, არ აწარმოონ, არ შეიძინონ ან სხვა სახით არ დააგროვონ და არ შეინახონ ქიმიური იარაღი ან არ გადასცენ იგი პირდაპირ ან ირიბად ვინმეს;
- არ ჩაატარონ არავითარი სამხედრო მზადება ქიმიური იარაღის გამოსაყენებლად;
- არ დაეხმარონ, არ წახალისონ ან არ წააქეზონ რაიმე სახით ვინმე ისეთი საქმიანობის საწარმოებლად, რომელიც ეკრძალება დასახელებული კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოს;

აგრეთვე, კონვენციის მონაწილე ნებისმიერი სახელმწიფო იღებს ვალდებულებას გაანადგუროს ქიმიური იარაღი, რომელიც იმყოფება მის საკუთრებაში ან მფლობელობაში ან რომელიც განლაგებულია მისი იურისდიქციის ან კონტროლის ქვეშ მყოფ ნებისმიერ ადგილზე; აგრეთვე მის მიერ სხვა მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე დატოვებული ყველა ქიმიური იარაღის მწარმოებელი ნებისმიერი ობიექტები.

1996 წლის 22 აპრილიდან 3 მასამდე ჩატარებულ იქნა კონფერენცია და მიღებულ იქნა ოქმი შესწორებებით, რომელიც შეიცავს „ნაღმების, მახე-ნაღმების და

სხვა მოწობილობების აკრძალვის ან გამოყენების შეზღუდვას“, რომელიც აგრეთვე ვრცელდება შიდა შეიარაღებულ კონფლიქტებზე.

აღნიშნულ ოქმში შეტანილია დებულება, რომლის მიხედვითაც კონფლიქტის მხარეებს ეკისრებათ პასუხისმგებლობა ყველა ნაღმის, მახე-ნაღმის და სხვა მოწყობილობების დაყენებისთვის, რომლებსაც ისინი იყენებენ. ხოლო საომარი მოქმედებების შეწყვეტის შემდეგ, მხარეები ვალდებული არიან მოახდიანონ დანადგური ტერიტორიების განაღმვა, ნაღმებისა და მსგავსი მოწყობილობების ლიკვიდაცია, ან იქონიონ ისინი შესაბამისი დოკუმენტით განპირობებულ მოთხოვნათა პირობებში, სადაც ისინი არავითარ ზიანს არ მიაყენებენ მშვიდობიან მოსახლეობას.

აკრძალულია დისტანციურად დასაყენებელი ქვეითსაწინააღმდეგო ნაღმების გამოყენება, თუ ისინი არ შეესაბამება დებულებებს თვითგანადგურებისა და თვითდეაქტივაციის შესახებ. აგრეთვე, იმ დისტანციური არაქვეითსაწინააღმდეგო ნაღმების, თუ ისინი არ არიან აღჭურვილნი თვითგანადგურების და თვითნეიტრალიზაციის ეფექტური მექანიზმით და არ გააჩნიათ თვითდეაქტივაციის სარეზერვო ელემენტი.

მიუხედავად მთელი ძალისხმევისა, რომ ამ სფეროში გარკვეული წარმატებები იქნა მიღწეული, II ოქმის შესწორებებით მაინც ვერ იქნა უზრუნველყოფილი საყოველთაო მშვიდობა საერთაშორისო თანამეგობრობაში.

ქვეითსაწინააღმდეგო ნაღმების სრული აკრძალვის პრობლემის გადაწყვეტის მორიგი მცდელობა იყო 1997 წლის სექტემბერში შემდგარ საერთაშორისო კონფერენციაზე, სადაც მომზადდა კონვენციის ტექსტი ქვეითსაწინააღმდეგო ნაღმების გამოყენების, მარაგის დაგროვების, წარმოების, გადაცემის აკრძალვისა და განადგურების შესახებ, რომელშიც 89 ქვეყანა მონაწილეობდა. ამჟამად კონვენციის მონაწილეა 152 სახელმწიფო, რომელთაგან 62-მა დაასრულა ასეთი ნაღმების საკუთარი მარაგის ლიკვიდაცია, 48-მ ოფიციალურად იკისრა ვალდებულება, რომ არ იქონიებს მათ, ხოლო 11 იარაღის ამ სახეობის განადგურების პროცესში იმყოფება.⁴⁶

კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოებმა იკისრეს ვალდებულება, რომ არასდროს და არავითარ გარემოებაში არ გამოიყენებენ ქვეითსაწინააღმდეგო

⁴⁶ გ. ლობჯანიძე, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, თბ., 2013. გვ. 338.

ნაღმებს, არ აწარმოებენ, არ შეიძენენ. არ დააგროვებენ, არ შეინახავენ და არავის გადასცემენ ასეთი სახის ნაღმებს; გარდა ამისა, სახელმწიფოები ვალდებული არიან, გაანადგურონ ქვეითსაწინააღმდეგო ნაღმების მთელი მარაგი ან უზრუნველყონ მათი განადგურება მიღებული დოკუმენტების დებულებების შესაბამისად.

ამ ყველაფრიდან გამომდინარე, ვხედავთ, რომ XXI საუკუნის მიჯნაზე, სახელმწიფოებმა მნიშვნელოვანი ღონისძიებები გაატარეს ომის წარმოების ახალი ანტიჰუმანური საშუალებების შეზღუდვისა და აკრძალვის საქმეში, რაც მნიშვნელოვან და წინ გადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგენს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის პროგრესულ განვითარებაში და იმედია ეს ყველაფერი ხელს შეუწყობს მომავალ თაობებს თავიდან აიცილონ სისხლისღვრა, ზედმეტი ტანჯვა, როგორც მშვიდობიან მოსახლეობაში, ისე კომბატანტებში და მინიმუმამდე დაიყვანს ომებსა თუ შეიარაღებულ კონფლიქტებში მსხვერპლთა რაოდენობას.

რაც შეეხება საქართველოს, საერთაშორისო ხელშეკრულებებით აკრძალულია ქიმიური, ბიოლოგიური ან მასობრივი განადგურების სხვა იარაღის დამზადება. აკრძალვა ვრცელდება ქმედებისთვის იურიდიულ პირზეც, რაც დაფიქსირებულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 406-ე მუხლში.

დასკვნა

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, როგორც საერთაშორისო სამართლის დამოუკიდებელი დარგი და სასწავლო დისციპლინა ჩამოყალიბდა დასავლეთის სახელმწიფოებში XX საუკუნის ორმოცდაათიანი წლებიდან.

ბოლო ორი საუკუნის მანძილზე ჩამოყალიბდა და შეიქმნა საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების მთელი სისტემა, რომელიც აქცენტირებული და გამახვილებულია ადამიანის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის მაქსიმალური დაცვისკენ, ტყვეობაში ან ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ყოფნისას მისი უფლებების დადგენისა და განმტკიცებისაკენ, რამაც განაპირობა საერთაშორისო

სამართლის დარგის - საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ჩამოყალიბება და განვითარება. ამ ყველაფრიდან გამომდინარე შეიძლება მივიღეთ ერთიან განსაზღვრებამდე, რომელიც გულისხმობს, რომ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი - ეს არის სისტემა საერთაშორისო სამართლებრივი პრინციპებისა და ნორმებისა, რომლებიც შეიარაღებული კონფლიქტის პერიოდში, საერთაშორისო სამართლის სუბიექტებს, ანუ მეომარ მხარეებს შორის აწესრიგებენ ურთიერთობებს, რათა შეიზღუდოს ომის წარმოების სასტიკი მეთოდებისა და საშუალებების გამოყენება, დაიცვან მისი მსხვერპლი და დადგეს პასუხისმგებლობის საკითხი მათი დარღვევისთვის. თავის მხრივ, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის არსებობა არ ნიშნავს იმას, რომ ამით თითქოსდა კანონდება ომი, მასში უბრალოდ გათვალისწინებულია ისეთი მეთოდებისა და საშუალებების გამოყენების აკრძალვა, რომლებიც ზიანს აყენებენ კონფლიქტის წარმოებისას როგორც მშვიდობიან მოსახლეობას, ასევე ქვეყნის ეკონომიკურ, სოციალურ მდგომარეობასა და კულტურულ მემკვიდრეობას.

ზოგადად, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის პრინციპების ჩამოყალიბება და განვითარება წარმოადგენს რთულ და გრძელვადიან პროცესს. ყველა საფუძველი არსებობს, რომ ჩაითვალოს, რომ აწ უკვე ახლო მომავალში, იქამდე, სანამ საბოლოოდ არ დამთავრდება ომები, ე.ი. სანამ არ ამოიწურება მათი, როგორც საერთაშორისო ცხოვრების უარყოფითი ფაქტორის როლი, პრინციპების სრულყოფა გაგრძელდება და ბოლოს მივიღებთ ერთიან და ჩამოყალიბებულ ნორმებს, რომლებიც შედარებით უფრო მეტად მოაწესრიგებენ შეიარაღებული კონფლიქტების დროს როგორც მშვიდობიანი მოსახლეობის, ასევე თვითონ მეომრების უფლებებსა და კანონიერ ინტერესებს. ამჟამად აუცილებელია საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის არსებული პრინციპების სისტემატიზაცია და სრულყოფა, რაც მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს მის განვითარებაში და საკმაოდ წინ წაწევს სხვა დარგებთან შედარებით.

აგრეთვე საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში მითითებულია, რომ XLVII თავით გათვალისწინებულ დანაშაულისთვის შეიარაღებულ კონფლიქტში მონაწილე შეიარაღებული ძალების ანდა მათი ქვედანაყოფების მეთაური ან/და სხვა ხელმძღვანელი პასუხს აგებს აღნიშნული თავის შესაბამისად იმ შემთხვევაშიც, როცა

დანაშაული ჩაიდინა მის ხელმძღვანელობას ან/და კონტროლს დაქვემდებარებულმა შეიარაღებულმა ძალებმა, რაც გამოწვეული იყო მეთაურის ან/და სხვა შესაბამისი ხელმძღვანელის უმოქმედობით. ამ ყველაფრიდან გამომდინარე, ვხედავთ, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობა უახლოვდება საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის იმ ნორმებს, რაც გათვალისწინებულია როგორც ჟენევის, ისე სხვა საერთაშორისო ნორმატიულ ხელშეკრულებებში და სხვა სამართლებრივ აქტებში. თანამედროვე

საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობა უახლოვდება საერთაშორისო სამართლისა და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის იმ ნორმებს, რაც გათვალისწინებულია როგორც ჟენევის, ისე სხვა საერთაშორისო ნორმატიულ ხელშეკრულებებსა და სხვა სამართლებრივ აქტებში. ასე, მაგალითად კოდექსის 411-ე მუხლი ეთმობა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევას შეიარაღებული კონფლიქტის პერიოდში, რაც გულისხმობს, პირველ რიგში სამოქალაქო მოსახლეობაზე, სამოქალაქო პირებსა ან სამოქალაქო ობიექტებზე თავდასხმას, რაც პირდაპირაა აკრძალული ჟენევის კონვენციებითა და საერთაშორისო-სამართლებრივი სხვა აქტებით.

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმებით იკრძალება ასევე, განურჩეველი ხასიათის ჩვეულებრივი იარაღის კონკრეტული სახეების გამოყენება, რასაც შეიძლება მოჰყვეს გადამეტებული დაზიანება ან ტანჯვა, ე.ი. იმ იარაღისა, რომლის ძირითადი თვისება მდგომარეობს ისეთი ნამსხვრევებით დაზიანების მიყენებაში, რომლის აღმოჩენაც ადამიანის სხეულში რენტგენით შეუძლებელია: კასეტებიანი, ბურთულებიანი ბომბები, ნაღმი-მახეები, აგრეთვე აკრძალულია სამოქალაქო მოსახლეობის, ცალკეული სამოქალაქო პირების ან სამოქალაქო ობიექტების, ასევე სამოქალაქო მოსახლეობის თავმოყრის რაიონში განლაგებული სამხედრო ობიექტების მიმართ ცეცხლგამჩენი იარაღის გამოყენება.

მტრის მუდმივი შემოსევების გამო საქართველომ განავითარა თავისთვის ხელსაყრელი და მორგებული საბრძოლო ტაქტიკა, მეთოდოლოგია და ერთ-ერთმა პირველმა დანერგა იმ დროისთვის შესაბამისი საწყისი სამხედრო კონცეფციები, მოახდინა საბრძოლო მოქმედებების შედარებით ჰუმანიზაცია, რაც გულისხმობდა მძევლების დანდობას, ჰუმანურად მოპყრობას, მათთვის დახმარების აღმოჩენას და

ადამიანურ პირობებში ყოფილიყო, რაც თითქმის არც ერთ ქვეყანაში და მით უმეტეს ტომში არ ფიქსირდებოდა. ანუ, ჰუმანიტარული სამართლის ბაზისი საქართველოში უკვე დიდი ხანია არსებობს და ამჟამად აქტიურადაა ჩართული საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის მორგებაზე შიდასახელმწიფოებრივ სამართლის სისტემაში, რათა შეიარაღებული კონფლიქტისა თუ ომის პერიოდში მოხდეს აღნიშნული ნორმების მაქსიმალური ჰუმანიზაცია.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, თბ., 2015 წლის მდგ.;
2. ბოგვერაძე ა., ქართული ადრეფეოდალური საზოგადოებრივი ურთიერთობის ისტორია, თბ., 1961.
3. თორაძე გ., „შეიარაღებული კონფლიქტების სამართალი“, თბ., 2001;
4. ლობჯანიძე გ., ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბ., 2001;
5. ლობჯანიძე გ., საერთაშორისო ორგანიზებული დამნაშავეობის ზოგიერთი პრობლემა, თბ., 2002;
6. ლობჯანიძე გ., ადამიანის უფლებათა სამართალი, თბ., 2005;
7. ლობჯანიძე გ., რომის სახელმწიფო და სამართალი, ქუთ., 2009;

8. ლობჯანიძე გ., სახელმწიფოსა და სამართლის ზოგადი თეორია, ქუთ., 2009;
9. ლობჯანიძე გ., საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, თბ., 2013;
10. ლომსაძე მ., „სისხლის სამართლის პროცესი“, თბ., 2011;
11. მონტესკიე შ. ლ., კანონთა სულის შესახებ, 1862;
12. პოლტორაკი ა. ი., სავინსკი ლ. ი., შეიარაღებული კონფლიქტები და საერთაშორისო სამართალი, მოს., 1976 ;
13. ჟენევის 1949 წლის 12 აგვისტოს კონვენციები და მათი დამატებითი ოქმები, თბ., 2008;
14. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, მოს., 2009;
15. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი (ნორმატიული აქტების კრებული), თბ., 2006;
16. ჭავჭავაძე ი., გაზეთი „ივერია“, №8, თბ., 1877;
17. ჯანაშია ს., საქართველო ადრინდელი ფეოდალიზმის გზაზე, თბ., 1937;
18. ჯორჯაძე ირ., ნარკვევები საქართველოს სამხედრო ხელოვნების ისტორიიდან, თბ., 1990;
19. გასერი ჰ. ჰ., საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი, შესავალი, თბ., 1999;
20. თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი (ლექსიკონი-ცნობარი), თბ., 2003;
21. Королеж Г.Ш., Ганибал, М., 1976;
22. Международное право, Ведение боевых действий, М., 1995;
23. Busa L., Internacional Control os a Safeguardi of Cegality internacional sife, in Questions of internacional Law Buagdest, 1966;
24. Final record of the Diplomatic Conference of Geneva of 1949;
25. Theodor Meron “The Geneva Conventions as Customery Lawi 81 American Jovrnal of international Law, 1987.